

CENTRUM EDUKACJI KIBR

Przez wiedzę do sukcesu

Badanie małych i średnich jednostek

Skrypt

Ewa Sobińska • Justyna B. Zakrzewska

3	Wprowadzenie
4	Pojęcia jednostek mikro, małej i średniej w regulacjach krajowych i Unii Europejskiej
5	Możliwość uproszczeń w zakresie rachunkowości i rewizji finansowej według regulacji krajowych
6	Dostępne wskazówki dotyczące skalowalności przy badaniu małych i średnich jednostek
7	Zakres tematyczny Międzynarodowych Standardów Badania
8	Cel i zakres badania sprawozdania finansowego
8	Stosowanie standardów do badania mniejszych jednostek – uproszczenia przewidziane w poszczególnych standardach
9	Podstawowe różnice między KSRF nr 1 i KSRF nr 2 a MSB
11	Badanie oparte na ryzyku
12	Etapy badania sprawozdania finansowego
13	Oszacowanie ryzyka
14	Przyjęcie zlecenia i kontynuacja współpracy
14	Ogólna strategia badania
15	Określenie istotności
16	Zrozumienie jednostki
17	Ryzyko istotnych zniekształceń
19	Oszacowanie ryzyka istotnych zniekształceń na poziomie sprawozdania finansowego i na poziomie stwierdzeń
19	Kontrola wewnętrzna
20	Dokumentacja zrozumienia jednostki i kontroli wewnętrznej
21	Reakcja na ryzyko
22	Plan badania
22	Dalsze procedury badania
24	Testowanie
25	Badanie wybranych zagadnień
29	Dokumentowanie prac
31	Sprawozdawczość
32	Ocena dowodów badania
33	Pisemne oświadczenia kierownictwa
33	Dokumentacja z badania
33	Opinia i raport
34	Literatura

BADANIE MAŁYCH I ŚREDNICH JEDNOSTEK

Wstęp

Miło nam przekazać Państwu skrypt dotyczący badania sprawozdań finansowych małych i średnich przedsiębiorstw. Celem opracowania jest próba przekazania wiedzy na temat badania zgodnego z Międzynarodowymi Standardami Badania¹, które zaczną obowiązywać firmy audytorskie wykonujące badania lub przeglądy sprawozdań finansowych jednostek zainteresowania publicznego sporządzonych za okresy kończące się 31 grudnia 2016 r. i później, a pozostałe firmy audytorskie wykonujące badania lub przeglądy sprawozdań finansowych pozostałych jednostek sporządzonych za okresy kończące się 31 grudnia 2017 r. i później.

W stosunku do usług atestacyjnych innych niż badania i przeglądy historycznych informacji finansowych będą one miały zastosowanie do usług rozpoczętych 1 stycznia 2017 r. i później². Uchwała zezwała na wcześniejsze stosowanie standardów w firmie audytorskiej pod warunkiem równoczesnego stosowania Uchwały nr 2784/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie zasad wewnętrznej kontroli jakości w podmiocie uprawnionym do badania sprawozdań finansowych, po uprzednim poinformowaniu Krajowej Komisji Nadzoru o terminie rozpoczęcia ich stosowania.

Publikacja zawiera wskazówki, jak przeprowadzić badanie sprawozdań finansowych małych i średnich przedsiębiorstw, stosując Krajowe Standardy Rewizji Finansowej (KSRF) w brzmieniu MSB, aby spełnić ich wymogi, a jednocześnie wykorzystać możliwość skalowalności i proporcjonalności w badaniu.

Należy pamiętać, że KSRF stosuje się do badania sprawozdań finansowych jednostek każdego rodzaju i wielkości, a ilość pracy i obszerność dokumentacji roboczej zależą od rozmiaru działalności przedsiębiorstwa.

Stosowanie MSB przy badaniu sprawozdań finansowych pozwala domniemywać, że użytkownicy tych sprawozdań mogą mieć pewność, iż wszystkie są badane według tych samych standardów. W ramach aktualizacji standardów w niektórych z nich zawarto stwierdzenie „Uwagi szczególne dotyczące mniejszych jednostek”, ale wiele wytycznych znajduje się też bezpośrednio w poszczególnych paragrafach.

Przekazujemy Państwu wiedzę merytoryczną popartą wieloma przykładami i zadaniami, aby uzupełnić informacje i pomóc we właściwym przeprowadzeniu badania sprawozdania finansowego, jak również w przygotowaniu prawidłowej dokumentacji z badania. Pozwoli to na podniesienie jakości badania, poszerzenie i przyswojenie wiedzy dotyczącej standardów badania, a także dostarczy pomocnych narzędzi do przeprowadzenia efektywnego badania w oparciu o ryzyko. Wszystkie wzory dokumentacji i zadania zamieszczone w publikacji są przykładowe i mogą być wykorzystane w procesie badania w sposób bezpośredni lub zostać przystosowane do potrzeb firmy audytorskiej bądź konkretnego badania.

Mamy nadzieję, że niniejszy skrypt pomoże Państwu w zrozumieniu zasad przeprowadzania badania w oparciu o ryzyko, zwiększeniu efektywności tego badania i skróceniu czasu badania bez obniżenia jakości pracy.

Ewa Sobińska i Justyna Beata Zakrzewska

¹ W publikacji w odniesieniu do Międzynarodowych Standardów Badania będzie używana nazwa skrócona MSB, natomiast MSB, które zgodnie z Uchwałą nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. stały się Krajowymi Standardami Rewizji Finansowej w brzmieniu MSB (IAASB), przedstawione są w załącznikach do powyższej uchwały.

² Uchwała nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r.

WPROWADZENIE

WPROWADZENIE

Małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) stanowią istotną część sektora przedsiębiorstw w Polsce i mają kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego kraju. Są one niezbędne dla zrównoważonego funkcjonowania gospodarki i przyczyniają się do przyspieszenia wzrostu gospodarczego, a także odgrywają znaczącą rolę w tworzeniu nowych miejsc pracy. Potrafią szybko zareagować na zmiany dokonujące się w ich otoczeniu, łatwo dostosowują swoją działalność do aktualnej sytuacji oraz potrzeb rynku. Firmy z sektora MŚP mają charakter głównie lokalny i regionalny. Lokalny rynek jest dla nich podstawowym źródłem zaopatrzenia w zasoby pracy, materiały itp., a dla większości tych firm także podstawowym rynkiem zbytu.

W przestrzeni gospodarczej istnieje wiele definicji małych i średnich jednostek. Jednym z kryteriów podziału przedsiębiorstw jest ich skala (wielkość, rozmiar). Mogą one dotyczyć zatrudnienia, kapitału, aktywów lub wyników. Utrudnia to analizy porównawcze oraz np. prowadzenie skoordynowanej polityki gospodarczej. Od wielu lat pod egidą OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) są prowadzone prace nad ujednoczeniem definicji dotyczących kryteriów oceny skali przedsiębiorstw.

Pojęcia jednostek mikro, małej i średniej w regulacjach krajowych i Unii Europejskiej

Zgodnie z definicją unijną³, przeniesioną również do polskiego prawa gospodarczego⁴, przyjmuje się następujące kryteria wyodrębniania mikro, małych i średnich przedsiębiorstw z całego zbioru przedsiębiorstw, które tworzą sektor MŚP:

- za **mikroprzedsiębiorstwo** uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z 2 ostatnich lat obrotowych:
  - zatrudniał średniorocznie mniej niż 10 pracowników oraz
  - jego roczny obrót nie przekraczał 2 mln euro lub całkowity bilans roczny nie przekraczał 2 mln euro (art. 104)⁵,
- za **małego przedsiębiorcę** uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z 2 ostatnich lat obrotowych:
  - zatrudniał średniorocznie mniej niż 50 pracowników oraz
  - jego roczny obrót nie przekraczał 10 mln euro lub całkowity bilans roczny nie przekraczał 10 mln euro (art. 105)⁶,
- za **średniego przedsiębiorcę** uważa się przedsiębiorcę, który w co najmniej jednym z 2 ostatnich lat obrotowych:
  - zatrudniał średniorocznie mniej niż 250 pracowników oraz
  - osiągnął roczny obrót netto ze sprzedaży towarów, wyrobów i usług oraz operacji finansowych nieprzekraczający równowartości w złotych 50 mln euro lub sumy aktywów jego bilansu sporządzonego na koniec jednego z tych lat nie przekroczyły równowartości w złotych 43 mln euro (art. 106)⁷.

Natomiast wyrażone w euro wielkości przelicza się na złote według średniego kursu ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski w ostatnim dniu roku obrotowego wybranego do określenia statusu przedsiębiorcy (art. 107)⁸.

Istnieją jeszcze definicje jednostek mikro i małych przedstawione w zmienionej ustawie o rachunkowości⁹.

Jednostki mikro to spółki, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy o rachunkowości, inne osoby prawne, a także oddziały przedsiębiorców zagranicznych w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, jeżeli jednostki te w roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe, oraz w roku poprzedzającym ten rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność – w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność, nie przekroczyły co najmniej dwóch z następujących trzech wielkości:

- 1 500 000 zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego,
- 3 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy,
- 10 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty (art. 3 ust. 1a pkt 1)¹⁰.

Drugą grupą przedsiębiorców uznanych za jednostki mikro są stowarzyszenia, związki zawodowe, organizacje pracodawców, izby gospodarcze, fundacje, przedstawicielstwa przedsiębiorców zagranicznych, w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, społeczno-zawodowe organizacje rolników, organizacje samorządu zawodowego, organizacje samorządu gospodarczego rzemiosła i Polskie Biuro Ubezpieczycieli Komunikacyjnych – jeżeli nie prowadzą działalności gospodarczej (art. 3 ust. 1a pkt 2)¹¹. Jednostkami mikro mogą być także osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych oraz spółki partnerskie,

³ Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 364 z dnia 25 lutego 2004 r. Od 1 stycznia 2005 r. do tej grupy zostały zaliczone również mikroprzedsiębiorstwa.

⁴ Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z 2 lipca 2004 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 584 z późn. zm.).

⁵ Tamże.

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

jeżeli przychody netto tych jednostek ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych wyniosły równowartość w walucie polskiej nie mniej niż 1 200 000 euro i nie więcej niż 2 000 000 euro za poprzedni rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą – w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą (art. 3 ust. 1a pkt 3)¹².

Dodatkowo jednostkami mikro mogą być osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych oraz spółki partnerskie, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły co najmniej równowartość w walucie polskiej 1 200 000 euro (art. 3 ust. 1a pkt 4)¹³.

Jednostkami małymi w rozumieniu ustawy o rachunkowości są spółki handlowe (osobowe i kapitałowe, w tym również w organizacji) oraz spółki cywilne, inne osoby prawne, osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych oraz oddziały przedsiębiorców zagranicznych w rozumieniu przepisów o swobodzie działalności gospodarczej, jeżeli jednostki te w roku obrotowym, za który sporządzają sprawozdanie finansowe, oraz w roku poprzedzającym ten rok obrotowy, a w przypadku jednostek rozpoczynających działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą – w roku obrotowym, w którym rozpoczęły działalność albo prowadzenie ksiąg rachunkowych w sposób określony ustawą, nie przekroczyły co najmniej dwóch z następujących trzech wielkości:

- 17 000 000 zł – w przypadku sumy aktywów bilansu na koniec roku obrotowego,
- 34 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy,
- 50 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty (art. 3 ust. 1c pkt 1)¹⁴.

Możliwość uproszczeń w zakresie rachunkowości i rewizji finansowej według regulacji krajowych

Ustawa o rachunkowości wprowadziła też wiele uproszczeń dla jednostek małych i mikro, co spowoduje obniżenie kosztów przygotowania sprawozdania finansowego i bieżącego prowadzenia rachunkowości.

Najważniejsze uproszczenia dotyczące jednostek małych i mikro dotyczą możliwości sporządzania uproszczonego sprawozdania finansowego (składającego się z uproszczonego bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej z ograniczonym zakresem informacji, bez zestawienia zmian w kapitale własnym oraz rachunku przepływów pieniężnych), możliwości klasyfikowania umów leasingu według zasad określonych w przepisach podatkowych (art. 3 ust. 6)¹⁵, odstąpienia od ustalania aktywów i tworzenia rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego (art. 37 ust. 10)¹⁶, niestosowania rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych (art. 28b ust. 1)¹⁷. Przepisy te będą miały zastosowanie po raz pierwszy do sprawozdań finansowych za rok obrotowy rozpoczynający się 1 stycznia 2016 r. lub po tej dacie, z możliwością wcześniejszego zastosowania do sprawozdań finansowych sporządzonych za rok obrotowy kończący się po dniu wejścia w życie ustawy, czyli za rok 2015.

Zastosowanie uproszczeń dla jednostek mikro wymaga podjęcia decyzji przez władze jednostki mikro. Brak takiej decyzji oznacza, że jednostka, nawet jeżeli może być zaklasyfikowana do jednostek mikro, będzie musiała prowadzić rachunkowość według ogólnych zasad (art. 3 ust. 1a i 1b)¹⁸.

Uproszczenia rachunkowości dla jednostek mikro dotyczą przede wszystkim metod wyceny aktywów i pasywów, a także formy sprawozdania finansowego – jednostka mikro nie wycenia aktywów i pasywów według wartości godziwej i skorygowanej ceny nabycia (art. 28b ust. 1)¹⁹. Oznacza to przyjęcie metody wyceny aktywów w wartości historycznej (w cenie nabycia, koszcie wytworzenia lub w kwocie wymaganej zapłaty). W zakresie zobowiązań stosuje się wycenę w kwocie wymagającej zapłaty. Osobno potraktowano jednostki mikro niebędące przedsiębiorcami, ponieważ tylko je obowiązuje art. 7. ust. 2a ustawy o rachunkowości zezwalający na rezygnację z zachowania zasady ostrożności przy wycenie poszczególnych składników aktywów i pasywów.

Główne uproszczenie rachunkowości jednostek mikro dotyczy zawartości sprawozdania finansowego. Jednostka mikro może nie sporządzać zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym (art. 48a ust. 3)²⁰ i rachunku przepływów pieniężnych (art. 48b ust. 4)²¹. Z tego uproszczenia skorzystają głównie spółki akcyjne, gdyż większość pozostałych jednostek i tak nie podlega obowiązkowi ich

¹² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

sporządzania. Mogą one nie sporządzać informacji dodatkowej, pod warunkiem że przedstawią odpowiednie informacje uzupełniające do bilansu (art. 48 ust. 3)²². Dodatkowym uproszczeniem dla spółek kapitałowych lub komandytowych, które podlegałyby obowiązkowi sporządzania sprawozdania z działalności jednostki, jest możliwość niesporządzania go, pod warunkiem że w informacji dodatkowej lub odpowiednio w informacjach uzupełniających do bilansu zostaną przedstawione informacje dotyczące nabycia udziałów (akcji) własnych (art. 49 ust. 4)²³.

Obowiązek badania sprawozdania finansowego jednostek mikro nie został podmiotowo ograniczony. Jednak uproszczone sprawozdanie finansowe sporządzone przez jednostkę mikro powinno przedstawiać rzetelnie i jasno jej sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Biegły rewident, badając taką jednostkę, akceptuje wybór uproszczeń rachunkowości dokonany przez jednostkę, co pozwoli na uproszczenie badania, zastosowanie skalowalności i proporcjonalności w badaniu, a w rezultacie powinno obniżyć jego koszty. Przede wszystkim będzie to dotyczyć spółek akcyjnych.

Dostępne wskazówki dotyczące skalowalności przy badaniu małych i średnich jednostek

Rada Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (IAASB) wydała w marcu 2009 r. zweryfikowaną wersję dotychczasowych MSB, nie zmieniając metodyki badania w oparciu o ryzyko. Celem IAASB przy tworzeniu nowej formy standardów było poprawienie przejrzystości i ułatwienie ich zrozumienia przez biegłych rewidentów, a także zapewnienie możliwości stosowania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej (MSRF) i Międzynarodowego Standardu Kontroli Jakości 1 (MSKJ 1) w badaniach MŚP. Zmienione MSB przystosowano do badania jednostek o różnym rozmiarze i złożoności. Efektywne zastosowanie MSB pozwala na osiągnięcie korzyści przy badaniu MŚP poprzez skoncentrowanie się na znaczących kwestiach dotyczących badania, wykorzystanie zawodowego osądu, lepsze zaplanowanie badania z ukierunkowaniem na ryzyko, co umożliwi wykrycie istotnych zniekształceń w sprawozdaniu finansowym.

Pomocne w stosowaniu MSB przy badaniu MŚP mogą być pytania i odpowiedzi opracowane przez pracowników IAASB, wydane w ramach aktualizacji MSB odpowiednio do wielkości i złożoności badanej jednostki, zawarte w dokumencie „Stosowanie MSB proporcjonalnie do wielkości i złożoności danej jednostki”²⁴.

Zgodnie z MSB zakres procedur badania zależy od wielkości badanej jednostki, ale biegły rewident musi zrealizować te same cele. MSB nie wskazują konkretnych procedur do wykonania, natomiast zwracają uwagę na sprawy, którymi powinien się zająć biegły rewident. W dokumencie zwrócono uwagę na to, że w jednostkach małych i średnich występuje dużo mniej czynności kontrolnych lub nie występują one w ogóle, co spowoduje zmniejszenie liczby testów kontroli, a większe skoncentrowanie się na testach wiarygodności. Należy zwrócić uwagę na bardzo duże znaczenie zawodowego osądu biegłego rewidenta, który jest niezbędny przy doborze wykonywanych procedur w celu spełnienia wymogów MSB i zebraniu odpowiednich dowodów badania.

W dokumencie opisano, które MSB w szczególny sposób przedstawiają możliwość stosowania ich w badaniu MŚP poprzez określenie alternatywnych procedur badania, możliwości ich wyboru, wskazanie wymogów o charakterze warunkowym, jak również umieszczenie paragrafów dotyczących mniejszych jednostek. W MSB znajdują się także uwagi dotyczące badania wykonywanego tylko przez biegłego rewidenta, bez współpracowników.

Podstawowym założeniem badania jest przestrzeganie wszystkich wymogów MSB odpowiednich do danego badania, co nie znaczy, że każdy MSB będzie miał zastosowanie w takim badaniu. Przykładem takiego MSB może być KSRF 610 „Korzystanie z wyników pracy audytorów wewnętrznych” – nie będzie on stosowany, jeżeli w jednostce nie występuje funkcja audytu wewnętrznego.

Dokument zwraca uwagę na dokumentację z badania, która ma pomóc biegłemu rewidentowi w badaniu MŚP, jak również zawiera wskazówki, które pomagają odpowiednio udokumentować badanie, w sposób skuteczny i efektywny. Podkreśla znaczenie skoncentrowania się na znaczących sprawach i znaczących zawodowych osądach przy ustalaniu formy i zakresu dokumentacji.

²² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).

²³ Tamże.

²⁴ „Applying ISAs proportionately with the size and complexity of an entity” – przetłumaczony przez Rachunkowość Sp. z o.o. i opublikowany w miesięczniku „Rachunkowość” 8/2010 we wkładce „Rachunkowość – Audytor” nr 3 (44).

ZAKRES TEMATYCZNY MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW BADANIA

ZAKRES TEMATYCZNY MIĘDZYNARODOWYCH STANDARDÓW BADANIA

MSB określają zasady i procedury oraz wytyczne dotyczące ich stosowania do badania sprawozdań finansowych wszystkich jednostek, bez względu na ich wielkość, formę prawną, strukturę właścicielską lub przedmiot działalności. KSRF nr 1-3 nie były sprzeczne z MSRF (MSB), jednak MSB w sposób dużo bardziej dokładnie opisują wymogi w czasie przeprowadzania badania sprawozdania finansowego. MSB kładą duży nacisk na poznanie jednostki, oszacowanie ryzyka w jednostce, poznanie modelu kontroli wewnętrznej jednostki, której zadaniem jest łagodzenie negatywnego wpływu czynników ryzyka i zbadanie skuteczności jej działania. W wyniku zastosowania zawodowego osądu i sceptycyzmu istnieje większe prawdopodobieństwo przeprowadzenia prawidłowego badania i zebrania wystarczających i odpowiednich dowodów oraz podniesienia jakości badania. Dodatkowym atutem badania zgodnie z MSB jest ujednolicenie zasad przeprowadzania badania, technik i procedur badania, treści wydawanych opinii, co zapewni większą spójność i harmonizację usług rewizyjnych na świecie.

Cel i zakres badania sprawozdania finansowego

Celem badania jest zwiększenie stopnia zaufania zamierzonych użytkowników do sprawozdań finansowych. Osiąga się to dzięki wyrażeniu przez biegłego rewidenta opinii o tym, czy sprawozdania finansowe zostały – we wszystkich istotnych aspektach – sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej²⁵.

Przeprowadzając badanie sprawozdania finansowego, biegły rewident musi osiągnąć ogólne cele polegające na uzyskaniu wystarczającej pewności, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia, niezależnie od tego, czy zostało ono spowodowane błędem lub oszustwem, co pozwoli na wyrażenie opinii o tym, czy zostało – we wszystkich istotnych aspektach – sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej oraz sporządzenie sprawozdania na temat sprawozdania finansowego i przekazanie stosownie do wymogów MSB informacji zgodnych z ustaleniami biegłego rewidenta²⁶.

Biegły rewident musi spełnić stosowne wymogi etyczne (w tym niezależności), zachować zawodowy sceptycyzm przy planowaniu i przeprowadzaniu badania oraz wyrazić zawodowe osądy, tak aby uzyskać wystarczające i odpowiednie dowody badania pozwalające na wyciągnięcie racjonalnych wniosków, na których opiera się opinia²⁷.

W trakcie badania biegły rewident musi spełnić wymogi wszystkich MSB odpowiednich dla badania, jeżeli mają one zastosowanie.

Stosowanie standardów do badania mniejszych jednostek – uproszczenia przewidziane w poszczególnych standardach

MSB określają zasady i procedury oraz wytyczne dotyczące ich stosowania do badania sprawozdań finansowych wszystkich jednostek, bez względu na wielkość, formę prawną, rodzaj działalności. Niektóre z MSB są przeznaczone tylko dla badania większych jednostek, natomiast wiele z nich porusza również zagadnienia związane z badaniem mniejszych jednostek.

KSRF 200 opisuje cechy mniejszych jednostek jako skoncentrowanie praw własności i zarządzania w rękach małej grupy osób, stosowanie prostych lub niezłożonych transakcji, posiadanie prostej ewidencji księgowej, niewielu gałęzi działalności oraz niewielu produktów, zastosowanie nielicznych kontroli wewnętrznych itp.²⁸. Standardy określają właściciela mniejszej jednostki, uczestniczącego w bieżącym prowadzeniu jednostki, jako „właściciela-kierownika”²⁹.

Poniżej przedstawiono KSRF, które mogą nie być odpowiednie dla badania MŚP:

- KSRF 402 „Okoliczności wymagające uwzględnienia przy badaniu jednostki korzystającej z organizacji usługowej” – jeżeli MŚP nie korzysta z organizacji usługowej,
- KSRF 510 „Zlecenie badania po raz pierwszy – stany początkowe” – jeżeli MŚP kontynuuje współpracę z biegłym rewidentem i nie jest to pierwsze badanie,
- KSRF 600 „Badanie sprawozdań finansowych grupy (w tym praca biegłych rewidentów części grupy) – uwagi szczególne” – jeżeli badanie MŚP nie jest badaniem grupy,
- KSRF 610 „Wykorzystanie pracy audytorów wewnętrznych” – jeżeli MŚP nie posiada audytu wewnętrznego,
- KSRF 800 „Badanie sprawozdań finansowych sporządzonych zgodnie z ramowymi założeniami specjalnego przeznaczenia – uwagi szczególne”, KSRF 805 „Badanie pojedynczych sprawozdań finansowych oraz określonych elementów, kont lub pozycji sprawozdania finansowego – uwagi szczególne”, KSRF 810 „Zlecenie sporządzenia sprawozdania na temat skróconych sprawozdań finansowych” – jeżeli celem badania jest sporządzenie sprawozdania na temat sprawozdań finansowych ogólnego przeznaczenia.

²⁵ KSRF 200, par. 3.

²⁶ Por. KSRF 200, par. 11.

²⁷ Por. KSRF 200, par. 14-17.

²⁸ Por. KSRF 200, par. 64.

²⁹ KSRF 200, par. 66.

Nie wszystkie wymagania KSRF są odpowiednie w badaniu MŚP. Jeżeli wymóg ma charakter warunkowy, a warunek nie jest spełniony, biegły rewident nie musi przestrzegać tego wymogu³⁰. Zdarza się, że już z warunków zlecenia wynika, że istnieje warunek, który decyduje o odpowiedności danego wymogu mającego charakter warunkowy. Jeżeli biegły rewident decyduje o odstąpieniu od stosowania odpowiedniego wymogu, musi udokumentować ten fakt. Dotyczy to tylko wymogów, które są odpowiednie w warunkach badania. KSRF nie wymagają przestrzegania wymogów, które nie są odpowiednie w warunkach badania³¹.

Przykładem takiego wymogu może być przeprowadzanie dyskusji w gronie zespołu wykonującego badanie w ramach oszacowania ryzyka, jeżeli badanie przeprowadza tylko jedna osoba³². Także w przypadku gdy biegły rewident nie zidentyfikował wcześniej nierozpoznanych lub nieujawnionych podmiotów powiązanych lub znaczących transakcji z podmiotami powiązanymi, nie przeprowadza określonych procedur wiarygodności i innych dodatkowych procedur³³.

Poniżej przedstawiono niektóre wymogi, które mogą być nieodpowiednie w warunkach badania:

- KSRF 230 „Dokumentacja badania” – dokumentacja z badania MŚP z reguły jest mniej pracochłonna, biegły rewident może się kierować osądem zawodowym. Biegły rewident wykonujący sam wszystkie czynności badania w dokumentacji badania nie będzie opisywać spraw, które byłyby dokumentowane w związku z informowaniem lub instruowaniem członków zespołu wykonującego badanie. Sporządzając dokumentację z badania, można łączyć dokumentowanie różnych aspektów badania w jednym dokumencie (czasami może to być jednak kłopotliwe), np. znajomość jednostki i jej systemu kontroli wewnętrznej, ogólną strategię i plan badania, istotność, oszacowane ryzyko, znaczące sprawy zauważone w czasie badania i sformułowane wnioski,
- KSRF 240 „Odpowiedzialność biegłego rewidenta podczas badania sprawozdań finansowych dotycząca oszustw” – jeżeli „właściciel–kierownik” zarządza jednostką i nikt inny nie pełni funkcji nadzorczych, nie trzeba potwierdzać sposobu, w jaki osoby sprawujące nadzór nad jednostką kontrolują proces rozpoznawania i reagowania przez kierownictwo na ryzyko oszustwa oraz kontrolę wewnętrzną stworzoną w tym celu. Np. autoryzacja dokonywana przez kierownictwo może zmniejszać słabości kontroli wewnętrznej i ryzyko popełnienia oszustw przez pracowników,
- KSRF 260 „Komunikowanie się z osobami sprawującymi nadzór” oraz KSRF 265 „Komunikowanie się z osobami sprawującymi nadzór i kierownictwem w sprawie słabości kontroli wewnętrznej” – w MŚP za sprawowanie nadzoru odpowiadać będzie z reguły „właściciel–kierownik” i z nim biegły rewident będzie się komunikował w specyficznych sprawach rozpoznanych przez niego w czasie badania,
- KSRF 300 „Planowanie badania sprawozdań finansowych” – ustalenie ogólnej strategii badania MŚP zazwyczaj jest mniej złożone i mniej czasochłonne. Krótka notatka może stanowić w takim przypadku wystarczające udokumentowanie strategii badania mniejszej jednostki. Plan badania określający rodzaj, rozłożenie w czasie i zakres procedur badania w przypadku badania mniejszej jednostki także może mieć mniej rozbudowaną formę, szczególnie kiedy badanie wykonuje biegły rewident,
- KSRF 330 „Postępowanie biegłego rewidenta w odpowiedzi na ocenę ryzyka” – jeżeli czynności kontroli wewnętrznej w mniejszej jednostce nie występują lub jest ich niewiele, przeprowadzanie testów zgodności jest bezprzedmiotowe, należy skoncentrować się na zebraniu wystarczających i odpowiednich dowodów badania poprzez zastosowanie procedur wiarygodności,
- KSRF 530 „Badanie wyrywkowe (próbkiwanie)” – przy badaniu mniejszej jednostki biegły rewident powinien rozważyć, czy istniejące uwarunkowania umożliwiają prawidłowe zastosowanie tej metody,
- KSRF 540 „Badanie wartości szacunkowych, w tym szacunków wartości godziwej i powiązanych ujawnień” – w MŚP proces ustalania wartości szacunkowych jest mniej rozbudowany niż w większych jednostkach, więc zgromadzenie wiedzy i dowodów badania jest zazwyczaj prostsze,
- KSRF 570 „Kontynuacja działalności” – mniejsze jednostki często nie sporządzają szczegółowej oceny zdolności jednostki do kontynuacji działalności. Informacje na ten temat biegły rewident powinien oprzeć na zapytaniach, inspekcji dokumentów, wiedzy, jaką zdobył w procesie badania itp.

Możliwość skalowalności i proporcjonalności w zastosowaniu MSB jest dużo i należy je wykorzystać przy badaniu MŚP, tak aby nie zaniżyć jakości badania, zwiększyć efektywność badania i rentowność firmy audytorskiej.

Podstawowe różnice między KSRF nr 1 i KSRF nr 2 a MSB

Krajowe Standardy Rewizji Finansowej (nr 1, 2, 3) wprowadzone uchwałą KRBR nr 1608/38/2010 z dnia 16 lutego 2010 r. z późn. zm. zostały stworzone w oparciu o wymogi MSRF (MSB), jednak w bardzo skróconej wersji. Miały być stosowane przez krótki okres, gdyż przygotowywano się do wprowadzenia MSB jako obowiązujących biegłych rewidentów w badaniu sprawozdań finansowych. Z różnych względów wprowadzenie MSB się opóźniło, ale dzięki temu biegli rewidentzi zyskali więcej czasu na zdobycie wiedzy i doświadczenia w ich stosowaniu.

³⁰ KSRF 200, par. 22.

³¹ Por. KSRF 200, par. A74 i KSRF 230, par. A19.

³² Por. KSRF 315, par. 10.

³³ Por. KSRF 550, par. 22.

MSB zawierają treści dobrze znane biegłym rewidentom i powinni oni w miarę szybko przystosować się do korzystania z nich, gdyż:

- kierowali się lub mogli się kierować MSRF (MSB) przy wykonywaniu usług badania, co przewidywały obecne KSRF,
- zasady kontroli jakości w podmiotach uprawnionych były wzorowane na MSKJ 1 z 2005 r., który niewiele różnił się od obecnie obowiązującego (aktualnie obowiązuje lub zacznie obowiązywać w niedługim czasie MSKJ 1 z 2009 r.)³⁴,
- obligatoryjne szkolenia biegłych rewidentów od wielu lat poruszają tematykę MSB, a wiele z nich odbywało się bezpłatnie,
- kształcenie i wymagania wobec kandydatów na biegłych rewidentów są ściśle związane z MSB, wprowadziły na rynek przygotowanych merytorycznie specjalistów, którzy nie powinni mieć problemów z zastosowaniem MSB.

KSRF nr 1 dotyczy ogólnych zasad badania sprawozdań finansowych i zawiera opis celu badania, sposobu badania, dowodów badania, wykorzystania wyników kontroli zewnętrznej, zasad dotyczących planowania, podejścia do błędów i naruszeń prawa. Opisuje sposób podejścia do szczególnych problemów badania, takich jak:

- badanie przez biegłego rewidenta po raz pierwszy sprawozdania finansowego jednostki,
- udział w inwentaryzacji znaczących składników aktywów,
- badanie zobowiązań warunkowych i roszczeń,
- badanie danych szacunkowych,
- badanie danych porównawczych,
- badanie zdarzeń, jakie nastąpiły po dniu bilansowym,
- badanie zdolności jednostki do kontynuacji działalności,
- badanie sprawozdania z działalności jednostki,
- badanie małych jednostek,
- badanie transakcji ze stronami powiązanymi.

Krótko opisuje zasady wykorzystania pracy innych biegłych rewidentów, audytu wewnętrznego i rzeczoznawców. Zawiera też informacje, które powinny być zawarte w opinii i raporcie biegłego rewidenta, jak należy komunikować się z komitetami audytu i jak sporządzić umowę o badanie sprawozdania finansowego. Skrótowo omawia dokumentację rewizyjną i jej archiwizację, a także specyfikę badania sprawozdań finansowych jednostek sektora finansowego. W załącznikach znajdują się wzory opinii biegłego rewidenta.

MSB obejmują wszystkie elementy badania sprawozdania finansowego w bardzo szerokim zakresie. Niektórzy twierdzą, że są zbyt obszerne i szczegółowe oraz że wydłużą czas badania. Nie jest to ich wada, raczej zaleta. MSB posiadają jednolitą strukturę obejmującą zakres tematyczny, cel standardu, wymogi, zastosowanie i objaśnienia wymogów. Pozwalają na poprawę jakości badania poprzez wskazanie, jakie udokumentowane procedury należy wykonać w określonych sytuacjach, przekazują istotne wskazówki i wytyczne, aby prawidłowo przeprowadzić badanie i zwiększyć społeczne zaufanie do informacji finansowej.

Rozbieżności pomiędzy wymogami, sformułowaniami i terminologią KSRF nr 1 i MSB są rozstrzygnięte w uchwale wprowadzającej MSB jako KSRF. Dotyczą one między innymi wzoru opinii, dodatkowego dokumentu, jakim jest raport. KSRF nr 1 był opracowywany na podstawie MSB z 2005 r. i nie uwzględnia zmian wprowadzonych w wyniku realizacji projektu Clarity z 2009 r. i następnych. Aktualnie przyjęte KSRF w brzmieniu MSB też wymagają zmian w związku z nowymi wersjami niektórych standardów IAASB.

KSRF nr 2 dotyczy badania skonsolidowanych sprawozdań finansowych. W stosunku do KSRF 600 „Badanie sprawozdań finansowych grupy (w tym praca biegłych rewidentów części grupy) – uwagi szczególne” skrótkowo opisuje cel badania, na czym ono polega, odniesienie do metodologii badania z KSRF nr 1 i zawartość opinii. W KSRF 600 bardzo dużą wagę przywiązuje się do badania w oparciu o ryzyko, komunikowania się z innymi biegłymi grupy w zakresie etyki, niezależności, kompetencji, przestrzegania wymogów, informowania o istotnych zagadnieniach dotyczących sprawozdań finansowych.

³⁴ Uchwała nr 2784/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie zasad wewnętrznej kontroli jakości w podmiocie uprawnionym do badania sprawozdań finansowych.

BADANIE OPARTE NA RYZYKU

BADANIE OPARTE NA RYZYKU

Zgodnie z KSRF 200³⁵ celem biegłego rewidenta w badaniu opartym na ryzyku jest uzyskanie racjonalnej pewności, że w sprawozdaniu finansowym nie wystąpiły żadne istotne zniekształcenia spowodowane oszustwem czy błędem, co pozwoli na wyrażenie opinii o tym, czy sprawozdanie finansowe zostało – we wszystkich istotnych aspektach – sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie zasadami (polityką) rachunkowości. Wiąże się to z 3 kluczowymi krokami:

- zidentyfikowanie i oszacowanie ryzyka istotnych zniekształceń,
- zebranie wystarczających i odpowiednich dowodów badania poprzez zaprojektowanie i przeprowadzenie dalszych procedur badania jako reakcja na wcześniej oszacowane ryzyko,
- sformułowanie przez biegłego rewidenta opinii o sprawozdaniu finansowym w oparciu o wnioski wyciągnięte ze zgromadzonych dowodów badania³⁶.

Badając sprawozdania finansowe, biegli rewidenci muszą mieć na uwadze, że wyrażona przez nich opinia służy zwiększeniu stopnia zaufania zamierzonych użytkowników do tych sprawozdań i nakłada na nich ogólną odpowiedzialność za sprawozdania finansowe.

Etapy badania sprawozdania finansowego

Badanie sprawozdania finansowego w oparciu o ryzyko zgodnie z KSRF można podzielić na 3 etapy:

- oszacowanie ryzyka,
- reakcja na ryzyko,
- sprawozdawczość.

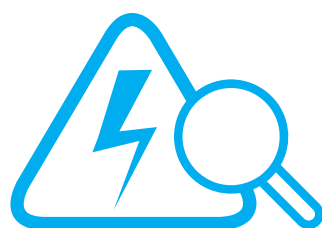
W pierwszym etapie należy się zastanowić nad możliwością przyjęcia zlecenia lub jego kontynuacji poprzez zidentyfikowanie czynników ryzyka, dokonać oceny niezależności i warunków umowy. Po przyjęciu zlecenia wymagane jest zrozumienie (poznanie) jednostki i jej otoczenia, jak również jej kontroli wewnętrznej, aby prawidłowo oszacować ryzyko istotnych nieprawidłowości na poziomie sprawozdania finansowego i na poziomie stwierdzeń, przy zastosowaniu zawodowego osądu. Na tym etapie biegły rewident opracowuje strategię badania i wstępny plan badania, a także określa istotność badania.

W drugim etapie należy zaprojektować procedury badania, które będą stanowiły reakcję na oszacowane wcześniej czynniki ryzyka na poziomie sprawozdania finansowego i na poziomie stwierdzeń, aby w trakcie ich wykonywania dostarczyć wystarczających i odpowiednich dowodów badania. Dowody te mają potwierdzić wyrażoną przez biegłego rewidenta opinię. W tej części badania dokumentujemy wykonane prace, wyciągnięte wnioski, ewentualne nieprawidłowości będące podstawą korekt sprawozdania finansowego przedstawionych kierownictwu jednostki.

W trzecim etapie należy ocenić zebrane dowody badania pod względem wystarczalności i odpowiedniości do ograniczenia ryzyka istotnych nieprawidłowości. Bardzo ważne jest rozważenie, czy nie trzeba wprowadzić zmian do oszacowanego ryzyka, czy wnioski wyciągnięte na podstawie zebranych dowodów badania są prawidłowe, jak również czy nie należy przeprowadzić dodatkowych procedur badania. Wszystkie zidentyfikowane nieprawidłowości należy ocenić pod kątem wpływu na sprawozdanie finansowe i przedstawić je kierownictwu jednostki. Na podstawie wniosków wyciągniętych w trakcie badania należy sformułować opinię i raport z badania sprawozdania finansowego.

³⁵ Por. KSRF 200, par. 11-12.

³⁶ Por. KSRF 200, par. 7.

OSZACOWANIE RYZYKA

OSZACOWANIE RYZYKA

Przyjęcie zlecenia i kontynuacja współpracy

Bardzo ważną decyzją podejmowaną przez firmy audytorskie jest podjęcie się wykonania badania sprawozdania finansowego. MSKJ 1³⁷ wymaga ustalenia zasad i procedur dotyczących akceptacji i kontynuacji współpracy z klientem, jeżeli istnieje wystarczająca pewność, że firma audytorska:

- posiada niezbędne kompetencje zawodowe,
- posiada zasoby, czas i środki potrzebne do realizacji zlecenia,
- jest niezależna i ma możliwość stosowania odpowiednich wymogów etycznych,
- rozważyła uczciwość klienta.

Podstawowe czynności, które powinny być wykonane i udokumentowane na etapie przyjęcia lub kontynuacji zlecenia, to przede wszystkim oszacowanie ryzyka, jakie może ponieść firma audytorska w wyniku podjęcia się zlecenia, możliwości wykonania zlecenia, utrzymania niezależności, informacji o kliencie, dostępu do dowodów badania.

Celem biegłego rewidenta jest przyjęcie lub kontynuacja zlecenia badania tylko wtedy, gdy zasady, zgodnie z którymi zlecenie badania będzie wykonane, zostały uzgodnione przez:

- ustalenie, czy istnieją wstępne warunki badania oraz
- potwierdzenie, że pomiędzy biegłym rewidentem a kierownictwem oraz – tam, gdzie to odpowiednie – osobami sprawującymi nadzór istnieje wzajemne zrozumienie co do warunków zlecenia badania³⁸.

Po uzgodnieniu z kierownictwem jednostki warunków zlecenia dotyczących sporządzenia sprawozdania finansowego zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa i przyjęcia przez kierownictwo odpowiedzialności za stosowną kontrolę wewnętrzną to umożliwiającą, a także zapewnienia biegłemu rewidentowi dostępu do wszystkich informacji i nieograniczonego kontaktu z osobami wewnątrz jednostki można podpisać umowę o badanie sprawozdania finansowego.

Zgodnie z KSRF nr 1 po wyborze przez właściwy organ jednostki podmiotu uprawnionego do badania zostaje zawarta z jednostką umowa o badanie sprawozdania finansowego. KSRF nr 1 w pkt 94 wskazuje, jakie elementy powinna zawierać taka umowa. Także KSRF 210 w par. 9-12 i par. A21-A26 opisuje elementy pisemnej umowy zlecenia, a w załączniku nr 1 do tego standardu zamieszczono przykładową umowę zlecenia badania.

Przeprowadzenie procedur przyjęcia zlecenia przez biegłego rewidenta umożliwia podjęcie właściwej decyzji, czy podjąć się zlecenia, czy może zrezygnować z jego realizacji. Błędna decyzja może prowadzić np. do utraty reputacji biegłego rewidenta, utraty reputacji firmy audytorskiej, procesów sądowych, negatywnych konsekwencji kontroli ustawowych, strat finansowych, utraty płynności.

Ogólna strategia badania

Ogólna strategia badania ma umożliwić biegłemu rewidentowi wykonanie badania w sposób efektywny oraz ograniczyć ryzyko badania do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu. Czynności planowania, do których zalicza się również opracowanie ogólnej strategii badania, należy traktować jako proces ciągły. Ogólna strategia badania w przeważającej części powstaje na etapie oszacowania ryzyka i później może być uaktualniana. Najpierw należy zidentyfikować i oszacować ryzyko istotnych zniekształceń, aby można było ustalić kluczowe zagadnienia, które pozwolą na zaplanowanie badania. W zależności od wielkości i złożoności jednostki ogólna strategia badania może przybrać formę notatki lub rozbudowanego formularza z informacjami.

Celem ogólnej strategii badania jest wyznaczenie zakresu, rozłożenia w czasie i kierunku badania. Ogólna strategia badania jest podstawą do opracowania planu badania. Ustalając ogólną strategię badania, biegły rewident³⁹:

- rozpoznaje charakterystykę zlecenia badania, która określa jego zakres,
- upewnia się co do celów sprawozdawczych zlecenia w celu zaplanowania badania i rodzaju informacji, które należy zakomunikować,
- rozpatruje czynniki, które z punktu widzenia zawodowego osądu są istotne dla kierowania zespołem realizującym badanie,
- rozpatruje wyniki wstępnych działań związanych ze zleceniem i – jeżeli ma to zastosowanie – przydatność dla danego zlecenia wiedzy uzyskanej przez partnera odpowiedzialnego za badanie przy realizacji innych zleceń,
- ustala charakter, harmonogram i zakres zasobów niezbędnych do wykonania zlecenia badania.

W załączniku do KSRF 300 przedstawione są przykładowe wskazówki dotyczące ustalania ogólnej strategii badania, które będą miały wpływ na opracowanie szczegółowego planu badania i mogą być pomocne w tworzeniu dokumentacji dotyczącej strategii.

³⁷ MSKJ 1, par. 26 i par. A18-A19.

³⁸ KSRF 210, par. 3.

³⁹ KSRF 300, par. 7-8.

W przypadku małych jednostek z reguły badanie jest przeprowadzane przez bardzo mały zespół lub tylko przez kluczowego biegłego rewidenta. W takich przypadkach planowanie prac i przepływ informacji są łatwiejsze. Ustalenie ogólnej strategii badania nie musi być przedsięwzięciem złożonym ani czasochłonnym i będzie zależało od wielkości jednostki, stopnia złożoności badania oraz wielkości zespołu wykonującego badanie.

Określenie istotności

Istotność ma znaczenie przy określaniu przez biegłego rewidenta rodzaju, czasu przeprowadzenia i zakresu procedur gromadzenia dowodów oraz przy opiniowaniu, czy informacje na temat danego zagadnienia nie zawierają nieprawidłowości. Analizując istotność, biegły rewident musi zrozumieć i ocenić czynniki, które mogą wpływać na decyzje podejmowane przez zamierzonych użytkowników. Istotność analizuje się w kontekście czynników ilościowych i jakościowych, takich jak ich względna waga, rodzaj i zakres ich wpływu na ocenę lub pomiar danego zagadnienia, oraz w kontekście interesu zamierzonych użytkowników. W przypadku określonej usługi atestacyjnej ocena istotności oraz względnego znaczenia czynników ilościowych i jakościowych zależy od osądu biegłego rewidenta⁴⁰.

W KSRF istotność dotyczy informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym, ważnych przede wszystkim dla podejmowania decyzji gospodarczych przez użytkowników tych sprawozdań finansowych. Pojęcie istotności uznaje, że niektóre kwestie, występujące pojedynczo lub razem z innymi, są istotne dla osób podejmujących decyzje ekonomiczne oparte na sprawozdaniu finansowym⁴¹. Prawidłowe określenie istotności wymaga od biegłego rewidenta poświęcenia czasu na zrozumienie procesu podejmowania decyzji w jednostce.

W ustawie o rachunkowości poruszono kwestię istotności przy określaniu zasad (polityki) rachunkowości poprzez zapewnienie wyodrębnienia w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych dla oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności⁴².

Nieprawidłowości mogą wynikać z wielu różnych przyczyn i mogą się opierać na:

- czynnikach ilościowych – kwoty pieniężnej, której dotyczą,
- czynnikach jakościowych – związanych z charakterem pozycji, której dotyczą,
- sytuacjach, które towarzyszą ich wystąpieniu.

Typowe nieprawidłowości mogą obejmować np. błędy lub oszustwa przy sporządzaniu sprawozdania finansowego, oszustwa pracowniczego lub kierownictwa, błędne wyliczenie szacunków.

KSRF obligują biegłego rewidenta do dokonywania osądu dotyczącego wielkości i charakteru zniekształceń, które będą rozpatrywane jako istotne, w związku z tym umieszcza on w dokumentacji badania następujące kwoty i czynniki uwzględnione przy ich wyznaczeniu:

- istotność dla sprawozdania finansowego jako całości (zwaną dalej istotnością ogólną),
- jeżeli ma to zastosowanie, poziom lub poziomy istotności dla określonych grup transakcji, sald kont i ujawnień (zwaną dalej istotnością szczegółową),
- istotność wykonawczą oraz
- wszystkie zmiany powyższych wykonane podczas badania⁴³.

W celu ograniczenia do odpowiednio niskiego poziomu prawdopodobieństwa, że łącznie nieskorygowane i niewykryte zniekształcenia w sprawozdaniu finansowym przekroczą istotność wyznaczoną dla sprawozdania finansowego jako całości biegły rewident, przeprowadzając badanie według KSRF, powinien ustalić istotność wykonawczą, będącą kwotą niższą od poziomu lub poziomów istotności, tak aby uwzględnić wystąpienie niewykrytych oraz nieistotnych nieprawidłowości, które w połączeniu mogą dać istotną kwotę. Wyznaczenie istotności wykonawczej nie stanowi prostej, mechanicznej kalkulacji i wymaga kierowania się zawodowym osądem⁴⁴. Podstawą dla biegłego rewidenta w wyznaczeniu istotności jest jego wiedza o jednostce, zaktualizowana podczas przeprowadzania procedur oszacowania ryzyka, rodzaj i zakres zniekształceń rozpoznanych podczas poprzednich badań, a także oczekiwania biegłego rewidenta co do zniekształceń w bieżącym okresie. Ostatecznie, zarówno ogólny poziom istotności, jak i szczegółowa istotność ustalona dla określonych transakcji, sald kont lub ujawnień zostaną wykorzystane do oceny wpływu rozpoznanych nieprawidłowości na sprawozdanie finansowe oraz na treść opinii i raportu.

KSRF 320 nie zawiera poziomów odniesienia do procentowej części wybranego wzorca, które można zastosować do obliczenia ogólnej istotności, ponieważ ocena tego, co jest istotne, zawsze jest uważana za kwestię zawodowego osądu opartego na okolicznościach. W zależności od specyfiki danej jednostki wzorce, które mogą być wykorzystywane, obejmują zysk przed opodatkowaniem (najczęściej)

⁴⁰ Międzynarodowe założenia koncepcyjne usług atestacyjnych. Załącznik nr 5 do uchwały nr 2783/52/2015 KRBR z dnia 10 lutego 2015 r., par. 47.

⁴¹ Por. KSRF 320, par. 2.

⁴² Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).

⁴³ KSRF 320, par. 14.

⁴⁴ Por. KSRF 320, par. A12.

od 3% do 7%), całkowite przychody (najczęściej od 1% do 3%), aktywa (najczęściej od 1% do 3%), kapitały własne (najczęściej od 3% do 5%). W zależności od potrzeb użytkowników innymi wzorcami mogą także być marża brutto, całkowite koszty, wartość zadłużenia.

Planując prace związane z badaniem, biegły rewident może celowo ustalić możliwy do zaakceptowania niższy poziom istotności niż ten, którego zamierza użyć do oceny wyników badania. Może to ograniczyć prawdopodobieństwo przeoczenia nieprawidłowości i dawać biegłemu rewidentowi margines bezpieczeństwa podczas oceny błędów wykrytych w trakcie badania.

Zrozumienie jednostki

Wymagany zakres, w jakim biegły rewident powinien poznać jednostkę i jej środowisko, w tym jej kontrolę wewnętrzną, ustala biegły rewident, kierując się zawodowym osądem. Głównym zadaniem biegłego rewidenta jest ustalenie, czy poznanie jednostki i środowiska, w jakim działa, wystarcza do oszacowania ryzyka wystąpienia istotnego zniekształcenia sprawozdania finansowego oraz zaprojektowania i przeprowadzenia dalszych procedur badania.

Prawidłowe, dokładne i szerokie poznanie jednostki ma istotny wpływ na całość badania i wszystkie działania na poszczególnych jego etapach:

- oszacowanie ryzyka nieodłącznego, ryzyka kontroli, ryzyka działalności gospodarczej, ryzyka oszustw,
- określenie poziomu istotności,
- opracowanie strategii, planu badania i programów badania,
- zaprojektowanie prawidłowej reakcji na badanie (dalsze procedury badania),
- ocenę dowodów badania – czy są wystarczające i odpowiednie,
- ocenę oszacowań księgowych,
- ustalenie obszarów badania, które mogą wymagać szczególnej uwagi, zidentyfikowania podmiotów powiązanych i transakcji z podmiotami powiązаныmi,
- ujawnienie sprzecznych informacji, niecodziennych okoliczności (oszustwa, nieprzestrzeganie przepisów prawnych i innych regulacji),
- kierowanie odpowiednich zapytań i ocenę ich racjonalności,
- analizę odpowiedniości zasad (polityki) rachunkowości oraz ujawnień zawartych w sprawozdaniu finansowym.

Biegły rewident powinien przeanalizować wpływ uzyskanych informacji na sprawozdanie finansowe rozpatrywane jako całość i określić, czy stwierdzenia zawarte w sprawozdaniu finansowym są zgodne z jego stanem wiedzy o działalności gospodarczej jednostki, chcąc zapewnić sobie efektywne wykorzystanie wiadomości o działalności gospodarczej jednostki.

Zrozumienie jednostki i środowiska, w jakim działa, w tym jej kontroli wewnętrznej, polega na poznananiu:

- branży, przepisów i regulacji oraz innych czynników zewnętrznych, w tym wymagających zastosowania założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej,
- rodzaju jednostki oraz sposobu doboru i stosowania zasad (polityki) rachunkowości,
- celów i strategii oraz związanego z tym ryzyka działalności gospodarczej, które może spowodować powstanie istotnej nieprawidłowości sprawozdania finansowego,
- pomiaru i przeglądu finansowych wyników działalności jednostki,
- kontroli wewnętrznej.

Przykładowe kwestie do rozważenia w procesie poznania jednostki

W trakcie poznania jednostki biegły rewident powinien rozważyć różne czynniki, które mogą mieć wpływ na badanie i oszacowanie ryzyka, takie jak:

- czynniki branżowe⁴⁵,
- otoczenie regulacyjne⁴⁶,
- rodzaj jednostki⁴⁷,
- działalność gospodarcza jednostki,
- inwestycje i finansowanie,
- sprawozdawczość finansowa,

⁴⁵ Por. KSRF 315, par. A24-A25.

⁴⁶ Por. KSRF 315, par. A26-A29.

⁴⁷ Por. KSRF 315, par. A30-A32.

- dobór i sposób stosowania zasad (polityki) rachunkowości przez jednostkę⁴⁸,
- cele i strategie oraz związane z tym ryzyko działalności gospodarczej⁴⁹,
- przegląd i pomiar finansowych wyników działalności⁵⁰.

Informacje o jednostce i jej otoczeniu można pozyskiwać zarówno ze źródeł wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Biegły rewident powinien sprawdzić spójność informacji uzyskanych z wewnętrznych źródeł z informacjami ze źródeł zewnętrznych. Powinien corocznie uaktualniać znajomość jednostki, poddać ponownej ocenie wcześniej zebrane informacje, przeprowadzić rozpoznanie istotnych zmian, jakie nastąpiły, a szczególnie tych zmian udokumentować.

Procedury stosowane przy poznawaniu i zrozumieniu jednostki są jednocześnie procedurami oszacowania ryzyka. Powinny dostarczyć dowodów badania do potwierdzenia oszacowania ryzyka na poziomie sprawozdania finansowego i stwierdzeń. Później w trakcie reakcji na ryzyko zostaną one uzupełnione o testy kontroli i testy wiarygodności.

Biegły rewident powinien przeprowadzić następujące procedury oszacowania ryzyka w celu zrozumienia jednostki i środowiska, w jakim działa, w tym także kontroli wewnętrznej:

- zapytania do kierownictwa i innych osób w jednostce, które mogą według osądu biegłego rewidenta posiadać informacje pomocne w rozpoznaniu ryzyka istotnego zniekształcenia powstałego w wyniku oszustwa lub błędu,
- procedury analityczne,
- obserwacje i inspekcje⁵¹.

Ryzyko istotnych zniekształceń

Biegły rewident przeprowadza procedury służące oszacowaniu ryzyka w celu uzyskania wiedzy o jednostce i środowisku jej działalności, w tym także kontroli wewnętrznej. Obejmują one:

- zapytania do kierownictwa,
- procedury analityczne,
- obserwacje i inspekcje⁵².

Ryzyko badania – jest ryzykiem wyrażenia niewłaściwej opinii o sprawozdaniu finansowym, które jest istotnie zniekształcone. Aby zmniejszyć ryzyko badania do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu, biegły rewident jest zobowiązany do oszacowania ryzyka istotnych zniekształceń oraz ograniczenia ryzyka przeoczenia poprzez przeprowadzenie procedur badania będących reakcją na ryzyko istotnych zniekształceń.

Ryzyko nieodłączne – jest to podatność danego stwierdzenia na zniekształcenia występujące pojedynczo lub łącznie z innymi zniekształceniami grupy transakcji, salda konta i ujawnień, które mogą być istotne przed uwzględnieniem powiązanych z nimi czynności kontrolnych. Obejmuje to warunki wewnętrzne i zewnętrzne, które mogą spowodować zniekształcenie. Ryzyko nieodłączne klasyfikujemy jako ryzyko działalności gospodarczej lub oszustw.

Ryzyko działalności gospodarczej wynika z ważnych uwarunkowań, zdarzeń, okoliczności, działań podjętych lub zaniechanych, które mogłyby negatywnie wpłynąć na zdolność jednostki do osiągnięcia celów i stosowania strategii, lub też wynika z samego faktu ustanowienia nieodpowiednich celów i strategii⁵³. Ryzyko działalności gospodarczej może w szczególności wynikać ze zmiany lub złożoności działalności, jednak także niedostrzeżenie potrzeby zmian – przykładowo – może stwarzać ryzyko. Zmiana może być spowodowana wytworzeniem nieudanego produktu, istnieniem nieodpowiedniego rynku, nawet jeżeli produkt spełnia wszelkie kryteria, niewywiązaniem się ze zobowiązań lub utratą reputacji. Ponieważ ryzyko gospodarcze z reguły powoduje skutki finansowe, może wpływać na sprawozdanie finansowe. Biegły rewident nie ma obowiązku wykrycia wszystkich rodzajów ryzyka działalności gospodarczej.

Ryzyko oszustw – oszustwo to zamierzone działanie podjęte przy wykorzystaniu kłamstwa przez jednego lub kilku członków kierownictwa, osób sprawujących nadzór, pracowników lub stronę trzecią w celu uzyskania niesprawiedliwej lub niezgodnej z prawem korzyści⁵⁴. Biegły rewident zajmuje się tylko oszustwami, które powodują istotne zniekształcenia sprawozdania finansowego. Należy rozróżnić oszustwo od pomyłek, błędów i mylnego zastosowania zasad rachunkowości – są to niezamierzone nieprawidłowości sprawozdania finansowego.

⁴⁸ Por. KSRF 315, par. A35.

⁴⁹ Por. KSRF 315, par. A36-A41.

⁵⁰ Por. KSRF 315, par. A43-A48.

⁵¹ Por. KSRF 315, par. 5-6.

⁵² Por. KSRF 315, par. 6, par. A6, par. A14-A17.

⁵³ Por. KSRF 315, par. 4.

⁵⁴ KSRF 240, par. 11.

Należy rozróżnić dwa rodzaje zniekształceń oszustw polegające na oszukańczej sprawozdawczości i na zawłaszczeniu majątku⁵⁵. Oszustwo z reguły jest zatajane i może być trudne do wykrycia. Biegły rewident, wykorzystując swoją wiedzę o działalności jednostki, może zidentyfikować zdarzenia lub warunki, które mogą stwarzać okazję, stanowić motyw lub sposób popełnienia oszustwa lub też wskazywać na to, że popełniono oszustwo. Czynniki ryzyka oszustwa nie da się często uszeregować według kryterium ważności, ich znaczenie jest różne w zależności od wielkości jednostki, struktury własności, branży. Biegły powinien kierować się zawodowym osądem, oszacowując znaczenie i czynniki ryzyka oszustwa, adekwatność tych czynników do danej sytuacji oraz określając działania, jakie w związku z tymi czynnikami należy podjąć podczas badania.

Na charakter oszustwa wpływają 3 czynniki (trójkąt oszustw), których obecność oznacza wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia. Są to:

- **naciski** – bodźce motywacyjne lub presja,
- **możliwość** – brak odpowiednich procedur kontroli wewnętrznej, co może powodować niemożność wykrycia oszustwa,
- **usprawiedliwienie** – przekonanie, że można nie wykryć oszustwa.

W dokumentacji z badania rzadko występuje oszacowanie ryzyka oszustw, opis, na jakie stwierdzenia ma wpływ to ryzyko, jak również nie ma odzwierciedlenia w badaniu kontroli wewnętrznej, czy istnieją kontrole mogące zapobiec tym oszustwom. Brak przeprowadzonych procedur badania związanych z występowaniem oszustw powoduje, że biegły rewident może nie rozpoznać ich występowania, co może mieć wpływ na zniekształcenie sprawozdania finansowego.

W załącznikach do KSRF 240 zamieszczono przykłady czynników ryzyka związanych ze zniekształceniami spowodowanymi oszukańczą sprawozdawczością i zawłaszczeniem majątku. Znajdziemy tam także przykłady procedur badania odpowiednich do oszacowanego ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem, działania na poziomie stwierdzeń oraz przykłady działań dostosowanych do przeprowadzonego przez biegłego rewidenta oszacowania ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszukańczą sprawozdawczością finansową i zawłaszczeniem majątku.

Ryzyko kontroli – ryzyko, że system kontroli wewnętrznej jednostki nie zapobiegnie lub nie wykryje i w porę nie skoryguje istotnego zniekształcenia mogącego wystąpić w stwierdzeniu dotyczącym grupy transakcji, salda konta lub ujawnienia. Kierownictwo jednostki powinno zaprojektować i wdrożyć kontrole, które zładogdą określone czynniki ryzyka nieodłącznego.

Ryzyko przeoczenia – ryzyko, że biegły rewident, wykonując zaplanowane procedury, nie wykryje występującego istotnego zniekształcenia. Może to być spowodowane wyborem nieodpowiedniej procedury lub niepoprawnym zinterpretowaniem wyników przeprowadzonej procedury.

Ryzyko istotnych zniekształceń – połączone ryzyko nieodłączne i kontroli, które jest z reguły szacowane łącznie, zwłaszcza w małych i średnich jednostkach.

Ryzyko istotnych zniekształceń jest oszacowywane na poziomie sprawozdań finansowych i na poziomie stwierdzeń.

$$RB = RN \times RK \times RP \qquad RB = RIZ \times RP$$

gdzie:

- RB – ryzyko badania
- RN – ryzyko nieodłączne
- RK – ryzyko kontroli
- RIZ – ryzyko istotnych zniekształceń
- RP – ryzyko przeoczenia

Zgodnie z KSRF nr 1 ryzyko nieodłączne i ryzyko kontroli to ryzyka niezależne od biegłego rewidenta. Natomiast ryzyko przeoczenia jest zależne od biegłego rewidenta. Przejawia się ono we właściwym lub niewłaściwym doborze procedur badania, określeniu zakresu badania, terminów i sposobu ich przeprowadzenia. Poprzez dobór odpowiednich procedur badania biegły rewident musi utrzymać ryzyko badania na odpowiednim poziomie, w związku z tym, że ryzyko nieodłączne i ryzyko kontroli są od niego niezależne. Odpowiednie zidentyfikowanie ryzyka stanowi podstawę badania.

⁵⁵ Por. KSRF 240, par. 23 i par. 24.

OSZACOWANIE RYZYKA

Oszacowanie ryzyka istotnych zniekształceń na poziomie sprawozdania finansowego i na poziomie stwierdzeń

W trakcie badania biegły rewident identyfikuje i oszacowuje ryzyko istotnych zniekształceń (poprzednio ryzyko istotnych nieprawidłowości) na poziomie sprawozdania finansowego i na poziomie stwierdzeń⁵⁶ (grup transakcji, sald kont i ujawnień) w celu zaprojektowania i przeprowadzenia dalszych procedur badania. Należy pamiętać, że rozpoznanie czynników ryzyka następuje przed uwzględnieniem kontroli, które mogłyby łagodzić lub wykrywać takie ryzyko.

Ryzyko istotnych zniekształceń na poziomie sprawozdania finansowego obejmuje ryzyko mogące mieć wpływ na całe sprawozdanie finansowe i wiele stwierdzeń. Najczęściej wynika ono ze słabości środowiska kontroli wewnętrznej, pogorszenia warunków gospodarczych, braku uczciwości kierownictwa jednostki lub wątpliwości co do wiarygodności zapisów księgowych.

Oszacowanie ryzyka istotnego zniekształcenia na poziomie stwierdzeń, które jest powiązane z grupami transakcji, sald kont i ujawnień, jest niezbędne do określenia rodzaju, rozłożenia w czasie i zakresu dalszych procedur badania, aby w trakcie badania biegły rewident mógł zebrać wystarczające i odpowiednie dowody badania.

Po oszacowaniu ryzyka biegły rewident rozważa, jakie jest prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka istotnego zniekształcenia i ocenia skutki pieniężne wystąpienia takiego ryzyka. Dopiero wtedy można przystąpić do zidentyfikowania kontroli, które prawdopodobnie mogą zapobiec istotnym zniekształceniom lub je wykryć. Mogą one być bezpośrednie lub pośrednie. Rozpoznanie kontroli dotyczących poszczególnych czynników ryzyka pomoże w zaprojektowaniu testów kontroli i wiarygodności.

Kontrola wewnętrzna

Kontrola wewnętrzna jednostki i jej składniki

Jednym z elementów poznania jednostki jest znajomość kontroli wewnętrznej jednostki znaczącej dla badania (głównie dotycząca sprawozdawczości finansowej) w celu rozpoznania potencjalnych zniekształceń oraz możliwości zaprojektowania rodzaju, rozłożenia w czasie i zakresu dalszych procedur badania. Poznanie kontroli wewnętrznej polega na ocenie jej modelu i stwierdzeniu, czy została wdrożona. Ocena modelu kontroli polega na ustaleniu, czy kontrola samodzielnie lub łącznie z innymi kontrolami może skutecznie zapobiegać lub wykrywać i korygować istotne zniekształcenia. Wdrożenie kontroli oznacza, że kontrola istnieje w jednostce i jednostka ją stosuje. Biegły rewident ocenia model kontroli i bada, czy została ona wdrożona. Poznanie kontroli wewnętrznej jednostki nie oznacza sprawdzenia skuteczności jej działania, w tym celu należy wykonać na etapie reakcji na ryzyko testy zgodności (kontroli).

Kontrola wewnętrzna składa się z 5 kluczowych elementów:

- środowiska kontroli,
- procesu oszacowania ryzyka przez jednostkę,
- systemu informacyjnego obejmującego procesy gospodarcze mające znaczenie dla sprawozdawczości finansowej i przekazywania informacji,
- czynności kontrolnych mających znaczenie dla badania,
- nadzorowania (monitoringu) kontroli wewnętrznej.

Podział kontroli wewnętrznej na 5 elementów zapewnia biegłym rewidentom użyteczne ramy ułatwiające zrozumienie różnych aspektów systemu kontroli wewnętrznej jednostki. Należy jednak zauważyć, że:

- sposób, w jaki zaprojektowano i wdrożono system kontroli wewnętrznej, będzie różny w zależności od wielkości i stopnia złożoności jednostki. Mniejsze jednostki do osiągnięcia swoich celów wykorzystują często mniej sformalizowane sposoby, prostsze procesy i procedury. Chociaż 5 elementów kontroli wewnętrznej może nie być wyraźnie rozróżnionych, to ich podstawowe cele są tak samo ważne. Przykładowo „właściciel–kierownik” może (a przy braku dodatkowych pracowników powinien) pełnić funkcje przyporządkowane kilku elementom kontroli wewnętrznej,
- opis różnych aspektów kontroli wewnętrznej i ich wpływu na badanie może mieć strukturę i terminologię różną od stosowanej w KSRF 315, jednak wszystkie 5 elementów musi być poddanych badaniu,
- najważniejsze znaczenie dla biegłego rewidenta ma sposób, w jaki określone kontrole zapobiegają lub wykrywają i korygują istotne zniekształcenia w grupach transakcji, saldach kont lub ujawnieniach oraz związanych z nimi stwierdzeniach⁵⁷.

Podstawową kwestią oceny biegłego rewidenta powinno być ustalenie, czy i w jaki sposób kontrola wewnętrzna zapobiega lub wykrywa i poprawia istotne zniekształcenia grup transakcji, sald kont lub ujawnień oraz stwierdzeń ich dotyczących, a nie podział kontroli wewnętrznej na poszczególne składniki. Biegli rewidenci mogą stosować inne niż przyjęte w standardzie nazewnictwo lub założenia, pod warunkiem że wszystkie składniki zostaną przez nich rozpoznane, ocenione i sprawdzone pod kątem wdrożenia.

Sposób zaprojektowania i stosowania kontroli wewnętrznej różni się zależnie od wielkości i złożoności jednostki. Mniejsze jednostki mogą stosować mniej sformalizowane środki i uproszczone procesy oraz procedury. W przypadku niektórych jednostek, w szczególności bardzo

⁵⁶ Opracowano na podstawie KSRF 315, par. 25, par. 26 i par. A118-A131.

⁵⁷ Przewodnik stosowania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej w badaniu małych i średnich jednostek, tom I, III wydanie IFAC, Wydawnictwo KIBR 2013, s. 59.

małych, „właściciel–kierownik” jednostki może wykonywać czynności, które w większej jednostce byłyby uznane za wchodzące w zakres kilku składników kontroli wewnętrznej. Z tego względu w mniejszych jednostkach składniki kontroli wewnętrznej mogą nie być wyraźnie wyodrębnione, ale ich cele są w równym stopniu ważne.

Zastosowanie do małych jednostek

W małych jednostkach systematycznie przeprowadzane czynności nadzoru są mniej formalne, stanowiąc część ogólnego zarządzania działalnością jednostki. Ścisłe zaangażowanie kierownictwa w działalność jednostki umożliwia zwykle rozpoznanie odstępstw od oczekiwań oraz niedokładności danych finansowych, co prowadzi do podjęcia działań usprawniających kontrolę.

Dokumentacja zrozumienia jednostki i kontroli wewnętrznej

Dokumentacja rewizyjna dotycząca zrozumienia jednostki i jej kontroli wewnętrznej zależy od rodzaju, wielkości i złożoności jednostki, dostępności informacji oraz metodologii i stosowanej technologii badania. Powinna zawierać kluczowe elementy wiedzy o jednostce, na których biegły rewident oparł oszacowanie ryzyka istotnych zniekształceń. Może także odzwierciedlać doświadczenie i umiejętności członków zespołu realizującego zlecenie i weryfikację ich pracy⁵⁸.

Dokumentacja rewizyjna z badania powinna zawierać⁵⁹:

- dyskusję przeprowadzoną w gronie zespołu wykonującego zlecenie, poświęconą podatności sprawozdania finansowego na istotne zniekształcenia będące skutkiem oszustw lub błędów, oraz znaczące decyzje, jakie zostały podjęte podczas dyskusji,
- kluczowe elementy, składające się na poznanie każdego aspektu działania jednostki i jej środowiska (opisane w KSRF 315, par. 11),
- opis każdego elementu kontroli wewnętrznej (KSRF 315, par. 14-24),
- źródła informacji będących podstawą poznania jednostki oraz procedury oszacowania ryzyka,
- zidentyfikowane i oszacowane ryzyko wystąpienia istotnych zniekształceń sprawozdania finansowego jako całości i zawartych w nim stwierdzeń (zgodnie z wymogami KSRF 315, par. 25),
- rozpoznane ryzyko oraz ocenę odnośnych kontroli (stosownie do wymogów KSRF 315, par. 27-30).

Od kierownictwa trzeba uzyskać pisemne oświadczenia dotyczące kontroli wewnętrznej, akceptujące odpowiedzialność za projekt i wdrożenie kontroli wewnętrznej. Dokumentacja rewizyjna powinna utrzymywać tok rozumowania biegłego rewidenta we wszystkich znaczących sprawach, które wymagają osądu, wraz z jego wnioskami.

⁵⁸ Por. KSRF 315, par. A144-A147.

⁵⁹ Por. KSRF 315, par. 32.

REAKCJA NA RYZYKO

REAKCJA NA RYZYKO

Plan badania

Biegły rewident powinien opracować plan badania dla całego zlecenia w celu zmniejszenia ryzyka badania do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu.

Plan badania jest bardziej szczegółowy niż ogólna strategia badania. Określa on rodzaj, czas i zakres procedur badania, które mają być przeprowadzone przez członków zespołu realizującego zlecenie, w celu uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania służących zmniejszeniu ryzyka badania do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu⁶⁰. Dokumentacja planu badania służy zarazem jako zapis prawidłowego planowania i przeprowadzenia procedur badania, a jej przegląd i zatwierdzenie może nastąpić przed rozpoczęciem dalszych działań. Plan badania w połączeniu z programem badania powinien określać nasze reakcje na oszacowane ryzyko. Podczas oszacowania ryzyka istotnych zniekształceń biegły rewident powinien określić, na jakie stwierdzenia ma ono wpływ, jakie jest prawdopodobieństwo wystąpienia ryzyka i jaki jest jego skutek. Po zapoznaniu się z modelem kontroli wewnętrznej jednostki pozwoli to na zidentyfikowanie pojedynczych kontroli, które powinny zapobiegać oszacowanym czynnikom ryzyka na poziomie sprawozdania finansowego oraz na poziomie stwierżeń. Dopiero wtedy możemy zaplanować odpowiednie kombinacje dalszych procedur badania: testy kontroli, badania wiarygodności (badania szczegółowe transakcji, analityczne procedury wiarygodności), które będą reakcją na te konkretne ryzyka.

Korzyści płynące z prawidłowego zaplanowania pracy pozwolą na skoncentrowanie się na istotnych zagadnieniach, efektywnym wykorzystaniu czasu, odpowiedniej alokacji i koordynacji zespołu badającego.

Dalsze procedury badania

Przy opracowywaniu szczegółowego planu badania biegły rewident wybiera odpowiednie procedury badania. Uwzględniając istotność wykonawczą, oszacowane ryzyko i pewność, jaką chce uzyskać biegły rewident, używając zawodowego osądu, określa on zakres procedur badania odpowiednich do oszacowanego ryzyka na poziomie stwierżeń. Poniżej opisano różne rodzaje procedur, które mogą być zastosowane jako reakcja na oszacowane ryzyko.

Testy kontroli są to procedury badania zaprojektowane dla oceny skuteczności działania kontroli służących zapobieganiu lub wykrywaniu i korygowaniu istotnych zniekształceń na poziomie stwierżeń⁶¹. Biegły rewident powinien przeprowadzić testy kontroli, jeżeli oczekuje skutecznego działania kontroli wewnętrznej lub kiedy same testy wiarygodności nie dostarczą wystarczających i odpowiednich dowodów badania. Badaniu skuteczności kontroli poddaje się te kontrole, które biegły rewident uznał za zaprojektowane w sposób odpowiedni dla zapobiegania lub wykrywania i korygowania istotnych zniekształceń. Badanie skuteczności działania kontroli różni się od uzyskania dowodów badania wdrożenia kontroli. Uzyskując dowody badania wdrożenia kontroli podczas przeprowadzenia oszacowania ryzyka, biegły rewident ustala, czy odnośne kontrole istnieją oraz czy są stosowane przez jednostkę. Natomiast badając skuteczność działania kontroli, biegły rewident powinien uzyskać dowody badania świadczące o jej skutecznym działaniu. Badanie takie obejmuje uzyskanie dowodów badania potwierdzających sposób stosowania kontroli w okresie objętym badaniem, ciągłość jej stosowania oraz to, kto lub przy użyciu jakich środków ją stosował.

Biegły rewident przeprowadza testy kontroli za pewien odcinek czasu lub za dany okres, w którym zamierza polegać na tych kontrolach, aby uzyskać odpowiednią podstawę dla zamierzonego zaufania kontroli. (Patrz: KSRF 330, par. A32)⁶².

Jeżeli biegły rewident uzyskuje dowody badania dotyczące skuteczności działania kontroli w okresie śródrocznym, to:

- uzyskuje dowody badania dotyczące znaczących zmian tych kontroli następujących po okresie śródrocznym oraz
- ustala, jakie dodatkowe dowody badania należy uzyskać za pozostały okres. (Patrz: KSRF 330, par. A33-A34)⁶³.

Okresowe testy kontroli⁶⁴

Jeżeli biegły rewident chce wykorzystać dowody badania uzyskane w poprzednich latach, to musi corocznie potwierdzić ich przydatność i sprawdzić, czy nie nastąpiły zmiany w czynnościach kontrolnych. Dowodami badania mogą być informacje uzyskane z zapytań do kierownictwa i innych osób, obserwacji lub inspekcji kontroli wewnętrznej celem określenia, czy jest wdrażana.

Poleganie na testach kontroli przeprowadzonych w poprzednich latach nie jest dopuszczalne, gdy:

- biegły rewident zamierza polegać na kontrolach dotyczących „znaczącego ryzyka”,
- nastąpiły zmiany procedur kontroli wewnętrznej w okresie.

⁶⁰ Por. KSRF 300, par. A12.

⁶¹ KSRF 330, par. 4.

⁶² KSRF 330, par. 11.

⁶³ KSRF 330, par. 12.

⁶⁴ Por. KSRF 330, par. 14 i par. A38.

W zależności od zawodowego osądu biegłego rewidenta inne czynniki mogą również wykluczyć okresowe testy (lub przynajmniej skrócić czas pomiędzy nimi), np. gdy:

- występuje słabe środowisko kontroli,
- bieżący nadzór nad kontrolą wewnętrzną jest słaby,
- występuje znaczący element ludzki w działaniu istotnych kontroli,
- nastąpiły zmiany kadrowe, które znacząco wpływają na działanie kontroli,
- zmieniające się okoliczności wskazują na potrzebę zmian w działaniu kontroli,
- ogólne kontrole systemu IT są słabe⁶⁵.

Kiedy istnieje wiele kontroli, do których można wykorzystać dowody z wcześniejszych badań, poleganie na zaufaniu do nich powinno być tak rozłożone, aby niektóre testy kontroli wewnętrznej wykonywać podczas każdego badania. Testowanie co najmniej kilku kontroli w każdym okresie dostarcza również dowodów na ciągłą skuteczność środowiska kontroli. KSRF 330, par. 14, par. 29 i par. A37 pozwala na przeprowadzenie testów kontroli raz na trzy badania, jeżeli nie nastąpiły zmiany.

Procedury wiarygodności są to procedury badania zaprojektowane dla wykrycia istotnych zniekształceń na poziomie stwierdzeń. Testy wiarygodności mogą polegać na:

- badaniach szczegółowych (grup transakcji, sald kont i ujawnień) oraz
- analitycznych procedurach wiarygodności⁶⁶.

Przedmiotem badań wiarygodności są kwoty. Niezależnie od oszacowanego ryzyka wystąpienia istotnych zniekształceń, biegły rewident powinien zaprojektować i przeprowadzić badania wiarygodności wszystkich istotnych grup transakcji, sald i ujawnień. Jest to związane z tym, że oszacowanie ryzyka dokonane przez biegłego rewidenta ma charakter osądu i może niedostatecznie precyzyjnie rozpoznawać wszystkie przypadki ryzyka wystąpienia istotnych zniekształceń. Istnieją też nieodłączne ograniczenia kontroli wewnętrznej, np. możliwość jej obejścia przez kierownictwo. Z tego względu biegły rewident powinien zawsze przeprowadzić badania wiarygodności, nawet jeżeli stwierdzi, że ryzyko istotnych zniekształceń można by ograniczyć do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu dzięki badaniom zgodności danego stwierdzenia. W przypadku szczegółowych badań wiarygodności mogą one służyć do weryfikacji jednego lub większej liczby stwierdzeń.

Typowe procedury wiarygodności obejmują wybór sald kont lub reprezentatywnej próby transakcji do:

- przeliczenia zaksięgowanych kwot na stwierdzenie dokładności,
- potwierdzenia istnienia sald (należności, środki pieniężne w banku, inwestycje...),
- sprawdzenia, czy transakcje zostały zarejestrowane w prawidłowym okresie (peryodyzacja),
- porównania kwot pomiędzy okresami lub budżetami (procedury analityczne),
- sprawdzenia odpowiedniej dokumentacji (faktury sprzedaży, umowy),
- obserwacji istnienia aktywów (zapasy),
- weryfikacji utworzonych odpisów aktualizacyjnych (złe długi i przestarzałe zapasy)⁶⁷.

Skuteczny program badania będzie oparty na właściwej kombinacji procedur, które łącznie zmniejszą ryzyko badania do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu.

Korzystanie z dowodów badania pochodzących z przeprowadzonych poprzednio badań wiarygodności nie wystarcza do ograniczenia ryzyka wystąpienia istotnych zniekształceń w bieżącym okresie. W większości przypadków dowody badania pochodzące z badań wiarygodności przeprowadzonych podczas poprzedniego badania dostarczają znikomych lub w ogóle nie dostarczają dowodów badania aktualnych w bieżącym okresie. Aby można było wykorzystać dowody badania uzyskane w poprzednich badaniach, nie mogą one – jak i powiązane z nimi zagadnienia przedmiotowe – ulec istotnym zmianom. Przykładem takiego dowodu może być opinia eksperta dotycząca np. podatków, które w bieżącym okresie nie uległy zmianie.

Procedury analityczne

Procedury analityczne obejmują ocenę informacji finansowych uzyskanych w wyniku analizy możliwych powiązań zarówno pomiędzy danymi finansowymi, jak i niefinansowymi⁶⁸. Są one bardziej przydatne do dużego zakresu transakcji, które w pewnym okresie daje się przewidzieć.

⁶⁵ Por. KSRF 330, par. A38.

⁶⁶ KSRF 330, par. 4.

⁶⁷ Przewodnik stosowania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej w badaniu małych i średnich jednostek, tom I, III wydanie IFAC, Wydawnictwo KIBR 2013, s. 125.

⁶⁸ KSRF 520, par. 4.

Procedury analityczne można sklasyfikować w następujący sposób:

- proste porównania danych, które zazwyczaj są łączone do podstawowych procedur badania wiarygodności. Procedury te są zazwyczaj połączone z innymi testami szczegółowymi na poziomie stwierdzeń. Same nie zapewniają wystarczających dowodów badania,
- modele prognozowania, które same (lub w połączeniu z testami kontroli albo innymi procedurami badania wiarygodności) wystarczą do zmniejszenia ryzyka badania do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu⁶⁹.

Przeprowadzając procedury analityczne, należy wybrać odpowiednią technikę i ustalić znaczące związki pomiędzy informacjami, aby zapewnić zamierzony poziom pewności i precyzji. Obejmują one:

- analizę wskaźnikową,
- analizę trendów,
- analizę prognozy rentowności,
- analizę wzorców,
- analizę regresji⁷⁰.

Jeżeli przeprowadzone testy kontroli okażą się skuteczne, biegły rewident ma większe zaufanie do wiarygodności tych informacji, a tym samym do możliwości zastosowania testów analitycznych bez potrzeby stosowania badań szczegółowych, co pozwala na bardziej efektywne badanie.

Badania o podwójnym celu

Są to testy kontroli połączone z testami wiarygodności. Zastosowanie badań o podwójnym celu można rozważyć tam, gdzie biegły rewident zaplanował testy kontroli dla tej samej grupy transakcji w ramach badań wiarygodności. Stosuje się je wtedy, gdy są przeprowadzane w tym samym czasie, co badania szczegółowe tych samych transakcji. Mimo że cele testów kontroli są inne niż cel badania szczegółowego, to można wykonać je w tym samym czasie. Na przykład można zbadać fakturę w celu ustalenia, czy jest ona zgodna z zamówieniem (test kontroli) oraz czy transakcja została właściwie zarejestrowana w zapisach księgowych (badanie szczegółowe).

Testowanie

Bardzo ważne jest właściwe dobranie próbki do testowania populacji i badanego stwierdzenia.

Badanie wyrwkowe polega na stosowaniu procedur badania do mniej niż 100% pozycji i założeniu, że każda z nich może zostać wybrana⁷¹.

Badanie kompletne można wykorzystać tam, gdzie populacja do zbadania obejmuje niewielką liczbę pozycji o dużej wartości.

Dobór losowy (statystyczny) to taki wybór próbki, aby każdy element z badanego zbioru miał możliwość wejścia do próbki i możliwe było określenie prawdopodobieństwa jej wylosowania⁷².

Dobór celowy jest właściwy dla badania nietypowych pozycji, pozycji przekraczających określoną kwotę, podatnych na zniekształcenie lub operacji gospodarczych z przełomu roku⁷³.

Prawidłowy dobór próby powoduje, że można z określonym stopniem precyzji uogólnić wyniki badania próbki na całą populację poprzez wnioskowanie statystyczne. Wskaźnik dopuszczalnego odchylenia biegły rewident ustala przy procedurach wiarygodności w odniesieniu do poziomu istotności wykonawczej. Natomiast przy testach kontroli dopuszczalne odchylenia są z reguły bardzo niskie lub w ogóle nie powinny występować.

⁶⁹ Przewodnik stosowania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej w badaniu małych i średnich jednostek, tom I, III wydanie IFAC, Wydawnictwo KIBR 2013, s. 208.

⁷⁰ Por. tamże, s. 133.

⁷¹ Por. KSRF 530, par. 5a.

⁷² KSRF 1, pkt 22b.

⁷³ Por. KSRF 1, pkt 22a.

REAKCJA NA RYZYKO

Badanie wybranych zagadnień

Badając sprawozdanie finansowe, należy pamiętać o właściwym zaplanowaniu i przeprowadzeniu badania poprzez zastosowanie odpowiednich procedur do szczególnych problemów, dotyczących między innymi badania po raz pierwszy sprawozdania finansowego jednostki, badania zobowiązań warunkowych, wartości szacunkowych, wykorzystania wyników pracy eksperta powołanego przez biegłego rewidenta.

W KSRF nr 1 te zagadnienia zostały omówione w sposób pozwalający na opracowanie odpowiednich procedur badania, które umożliwią prawidłowe zbadanie powyższych obszarów oraz sformułowanie odpowiedniej w danych okolicznościach opinii, co pozwoli na zapewnienie użytkownikowi zbadanego sprawozdania finansowego rzetelnej i prawidłowej informacji, wolnej od istotnego zniekształcenia.

Badanie kontynuacji działalności

Zgodnie z art. 65 ust. 3 pkt 2 i ust. 5 pkt 7 ustawy o rachunkowości⁷⁴ biegły rewident jest zobowiązany do zbadania przyjętego przez jednostkę założenia kontynuowania działalności i wskazania w opinii i raporcie z badania sprawozdania finansowego potencjalnych poważnych zagrożeń dla kontynuacji działalności w niezmiennym istotnie zakresie przez 12 miesięcy od dnia bilansowego.

Zdarzenia i warunki, jak również ocena są opisane w KSRF nr 1 oraz w KSRF 570 „Kontynuacja działalności”. Standardy te wskazują na odpowiedzialność kierownictwa jednostki za ocenę jej zdolności do kontynuowania działalności, jak również odpowiedzialność biegłego rewidenta za uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania na temat zasadności przyjęcia przez kierownictwo założenia kontynuacji działalności w dającej się przewidzieć przyszłości oraz czy nie istnieją okoliczności wskazujące na zagrożenie kontynuowania przez jednostkę działalności.

Zgodnie z art. 49 ustawy o rachunkowości⁷⁵ kierownictwo jednostki jest zobowiązane do sporządzania, wraz z rocznym sprawozdaniem finansowym, sprawozdania z działalności, które obejmuje między innymi przedstawienie oceny aktualnej i przewidywanej sytuacji finansowej jednostki i oceny czynników ryzyka, na które jest narażona podczas realizacji celów gospodarczych, opis poważnych zagrożeń dla działalności jednostki i istotne wskaźniki finansowe i niefinansowe będące uzupełnieniem danych zawartych w sprawozdaniu finansowym. We wprowadzeniu do sprawozdania finansowego kierownictwo jednostki ma obowiązek ocenić i opisać poważne zagrożenia dla kontynuacji działalności jednostki. Na taką ocenę mają wpływ: stopień niepewności wynikający z przyszłych zdarzeń, wielkość i stopień złożoności jednostki, rodzaj i warunki działalności.

Czynniki ryzyka, które mogą mieć wpływ na możliwość kontynuacji działalności, wiążą się często z informacjami dotyczącymi zmniejszenia popytu na produkty i towary sprzedawane przez jednostkę, zmianami cen i kursów walut, nieskutecznością zabezpieczeń przed ryzykiem finansowym. Mogą one spowodować trudności z utrzymaniem płynności, co w rezultacie może się przyczynić do niewypłacalności jednostki.

Obowiązujące przepisy krajowe nie definiują obszarów ani objawów świadczących o zagrożeniu kontynuacji działalności jednostki. Należałoby skorzystać podczas analizy z wytycznych międzynarodowych. MSSF wskazują, że przy ocenie, czy założenie kontynuacji działalności jednostki jest zasadne, powinno się brać pod uwagę wszelkie dostępne informacje dotyczące przyszłości, w okresie co najmniej jednego roku od dnia bilansowego. MSSF nie wskazują na żadne szczegółowe objawy, które mogłyby świadczyć o zagrożeniu kontynuacji działalności jednostki. W tej sytuacji można wziąć pod uwagę KSRF 570⁷⁶, w którym wymienione są podstawowe objawy finansowe, operacyjne i pozostałe objawy mogące świadczyć o zagrożeniu kontynuacji działalności jednostki. Nie zdefiniowano jednak w tym standardzie wymienionych objawów ani nie przedstawiono sposobów ich identyfikacji.

Zasadność przyjętego przez kierownictwo założenia zdolności do kontynuacji działalności jednostki podlega ocenie przez biegłego rewidenta. Jest on także odpowiedzialny za rozważenie, czy zachodzi istotna niepewność dotycząca zdolności jednostki do kontynuowania działalności, która powinna zostać ujawniona w sprawozdaniu finansowym. Wymaga to sformułowania przez biegłego rewidenta osądu o przyszłych skutkach zdarzeń lub uwarunkowań na określony moment, co wiąże się z nieodłączną niepewnością, która ma również wpływ na możliwość wykrycia przez biegłego rewidenta istotnego zagrożenia kontynuacji działalności. Brak wskazania w raporcie i opinii z badania na to zagrożenie nie stanowi więc gwarancji zdolności do kontynuacji działalności przez jednostkę⁷⁷.

Celem biegłego rewidenta w zakresie badania kontynuacji działalności jest⁷⁸:

- uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania wskazujących na zasadność przyjęcia przez kierownictwo założenia kontynuacji działalności przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych,
- rozważenie w oparciu o uzyskane dowody badania, czy istnieje istotna niepewność dotycząca zdarzeń lub uwarunkowań, które mogą budzić poważne wątpliwości co do zdolności jednostki do kontynuacji działalności oraz
- określenie wpływu na opinię z badania.

⁷⁴ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ Por. KSRF 570.

⁷⁷ Por. KSRF 570, par. 6 i par. 7.

⁷⁸ Por. KSRF 570, par. 9.

Ryzyko działalności gospodarczej jest nieodłącznie związane z funkcjonowaniem każdej jednostki i zależy między innymi od prawidłowego zarządzania jej aktywami i kapitałem, jak również zapewnienia stabilnego poziomu przychodów oraz kosztów. Opracowania naukowe i doświadczenia biegłych rewidentów nie dają niezawodnych metod identyfikacji zagrożeń kontynuacji działalności przez jednostki gospodarcze. Podstawowym narzędziem oceny takich zagrożeń jest analiza wskaźnikowa poszerzona o modele dyskryminacyjne, ujawniające duże prawdopodobieństwo zagrożenia jednostki upadłością.

W przypadku rozpoznania zdarzeń lub uwarunkowań, które mogą wzbudzić wątpliwości co do zdolności jednostki do kontynuowania działalności, biegły rewident musi zebrać odpowiednie i wystarczające dowody badania poprzez dodatkowe procedury, które obejmują między innymi⁷⁹:

- analizę i omówienie z kierownictwem danych finansowych jednostki, przepływów pieniężnych, struktury finansowania,
- analizę i omówienie z kierownictwem najbardziej aktualnych danych finansowych jednostki za rok następny po badanym – porównanie wyników z budżetami,
- analizę i omówienie z kierownictwem zdolności kredytowej jednostki, wszystkich zobowiązań warunkowych,
- przegląd polis ubezpieczeniowych pod kątem wystarczalności ubezpieczeń,
- analizę poziomu uzależnienia od kluczowego personelu,
- analizę poziomu uzależnienia od głównych odbiorców i dostawców,
- prześledzenie protokołów ze zebrań udziałowców/akcjonariuszy, posiedzeń osób sprawujących nadzór w poszukiwaniu zapisów wskazujących na trudności finansowe, ewentualnie inne zagrożenia,
- zwrócenie się do prawnika jednostki z pytaniem o spory prawne i roszczenia oraz o ocenę racjonalności poglądu kierownictwa odnośnie do ich rozstrzygnięć i szacunków wynikających z nich konsekwencji finansowych,
- potwierdzenie istnienia, mocy prawnej i możliwości uzyskania lub utrzymania pomocy finansowej od podmiotów powiązanych i stron trzecich oraz ocenę możliwości tych podmiotów do udzielenia pomocy,
- przeprowadzenie procedur badania w odniesieniu do zdarzeń, które zaszły po dniu bilansowym, w celu ustalenia, które z nich osłabiają lub w inny sposób wpływają na zdolność jednostki do kontynuacji działalności,
- ocenę planów kierownictwa dotyczących przyszłych działań mających zapewnić kontynuację działalności.

Po zebraniu dowodów badania w zakresie powyższych procedur biegły rewident stwierdza, czy dostatecznie i wystarczająco udokumentował wykonaną pracę w zakresie badania przyjętego przez kierownictwo jednostki założenia kontynuacji działalności i czy na podstawie uzyskanych dowodów badania zgodnie z jego osądem zachodzi istotna niepewność co do zdolności kontynuowania działalności przez jednostkę.

Badanie sprawozdania finansowego po raz pierwszy

Zgodnie z KSRF nr 1 pkt 41 biegły rewident, badając sprawozdanie finansowe po raz pierwszy, powinien się upewnić, że nie zawiera ono błędów i istotnych zniekształceń, które mogłyby znacząco wpłynąć na dane za badany rok obrotowy.

Bez względu na to, czy sprawozdanie finansowe jednostki za rok poprzedzający było badane przez innego biegłego rewidenta, czy nie, jest on zobowiązany do sprawdzenia i zebrania odpowiednich i wystarczających dowodów badania na to, że:

- dane bilansu zamknięcia zostały prawidłowo przeniesione do ksiąg rachunkowych bieżącego okresu i wykazane w badanym sprawozdaniu finansowym lub w razie konieczności sprawdzenie, czy zostały prawidłowo przekształcone,
- zasady (polityka) rachunkowości są stosowane w obu latach w sposób ciągły, a jeżeli wystąpiły zmiany, to podano przyczyny i skutki tych zmian oraz czy zostały one prawidłowo ujawnione w badanym sprawozdaniu finansowym⁸⁰.

Charakter i zakres procedur badania niezbędnych do uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania bilansu otwarcia zależą od tego, czy sprawozdanie finansowe za poprzedni okres było badane i czy wydana opinia została zmodyfikowana. W przypadku gdy sprawozdanie finansowe było badane, aktualny biegły rewident w razie wątpliwości może uzyskać wystarczające i odpowiednie dowody badania dotyczące bilansu otwarcia poprzez zwrócenie się do poprzedniego podmiotu uprawnionego i biegłego rewidenta w celu uzyskania wyjaśnień (art. 67 ust. 4 ustawy o rachunkowości⁸¹). Należy pamiętać o zachowaniu określonych wymogów etycznych i zawodowych⁸². Jeżeli sprawozdanie finansowe za poprzedni rok obrotowy nie było badane lub wyjaśnienia i informacje uzyskane od poprzedniego podmiotu uprawnionego są niewystarczające i istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia znaczącego ryzyka, należy zbadać te pozycje bilansu otwarcia, z którymi wiąże się znaczące ryzyko ich błędnego wykazania.

⁷⁹ Por. KSRF 570, par. 16 i par. A15.

⁸⁰ Patrz także KSRF 510, par. 6.

⁸¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).

⁸² Por. KSRF 510, par. A4 i par. A5.

KSRF 510 podaje przykładowe procedury pozwalające na zebranie wystarczających i odpowiednich dowodów badania dotyczących aktywów obrotowych, zobowiązań krótkoterminowych, aktywów trwałych i zobowiązań długoterminowych⁸³, które mają również zastosowanie do danych bilansu otwarcia.

Wnioski z badania bilansu otwarcia należy ująć w raporcie, a jeżeli dane są istotnie zniekształcone, to także w opinii biegłego rewidenta. Brak możliwości uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania dotyczących bilansu otwarcia może skutkować odstąpieniem od wyrażenia opinii.

Badanie zobowiązań warunkowych

KSRF nr 1 w pkt 44 zwraca uwagę na zobowiązania warunkowe i roszczenia, które mogą istotnie wpływać na sytuację finansową, majątkową i wynik finansowy jednostki. Biegły rewident powinien upewnić się poprzez przeprowadzenie odpowiednich procedur, że prawidłowo zidentyfikował takie zobowiązania, jak również wszelkie ograniczenia w prawach własności jednostki do wykazanego w sprawozdaniu finansowym majątku. Są one wykazywane w informacji dodatkowej i nie zawsze są ujęte w ewidencji pozabilansowej, co może stwarzać problemy z ich identyfikacją.

Biegły rewident powinien także zastanowić się nad oceną, czy zobowiązania warunkowe nie powinny być wykazane jako rezerwy w sprawozdaniu finansowym. KSRF nr 1 obliuguje biegłego rewidenta do zebrania odpowiednich dowodów badania potwierdzających prawidłowe ujęcie tego typu zobowiązań w sprawozdaniu finansowym poprzez zbadanie:

- dokumentów źródłowych, takich jak: umowy zawarte przez jednostkę (kredyty, pożyczki, umowy leasingowe, umowy najmu, umowy długoterminowe dotyczące sprzedaży i zakupu towarów, usług i majątku, umowy ubezpieczeniowe, umowy z pracownikami, członkami zarządów i rad nadzorczych), księgi wieczyste dotyczące majątku jednostki, kontrakty typu forward itp.,
- udzielonych poręczeń, gwarancji, wystawionych weksli,
- zakresu ochrony ubezpieczeniowej,
- protokołów z kontroli różnych organów,
- informacji dotyczących spraw w toku postępowania sądowego i będących w trakcie przygotowywania do takiego postępowania,
- kont pozabilansowych,
- protokołów z posiedzeń kierownictwa i organów nadzorczych.

W dokumentacji z badania powinny się znaleźć notatki z przeprowadzonych rozmów z:

- kierownictwem jednostki i osobami nadzorującymi,
- osobami zajmującymi się księgowością jednostki,
- osobami odpowiadającymi za obsługę prawną jednostki,
- innymi osobami mogącymi posiadać informacje na temat zobowiązań warunkowych i roszczeń wobec jednostki.

W związku z tym, że zawsze istnieje wątpliwość, czy wszystkie tego typu zobowiązania zostały zidentyfikowane przez biegłego rewidenta, powinien on uzyskać oświadczenie kierownictwa jednostki, że wszystkie znane im obecne i potencjalne spory prawne oraz roszczenia dotyczące tych zagadnień zostały ujawnione biegłemu rewidentowi, a także zostały odpowiednio ujęte i ujawnione w sprawozdaniu finansowym⁸⁴.

Badanie oszacowań księgowych

Zgodnie z KSRF nr 1 biegły rewident powinien zweryfikować racjonalność znaczących wartości wykazanych w sprawozdaniu finansowym aktywów lub zobowiązań ustalonych drogą szacunku⁸⁵. Stopień niepewności szacunku wpływa na ryzyko istotnych zniekształceń wartości szacunkowych ze względu na przyjęcie założeń, z którymi wiąże się niepewność na dzień przeprowadzenia szacunku, jak również narażenie na stronniczość kierownictwa jednostki⁸⁶. Badanie oszacowań księgowych jest dużym wyzwaniem dla biegłego rewidenta, gdyż wiąże się z możliwością manipulacji w sprawozdaniu finansowym powodujących wprowadzenie w błąd użytkowników sprawozdania finansowego.

Przeprowadzając procedury oszacowania ryzyka poprzez poznanie jednostki, jej otoczenia i kontroli wewnętrznej, biegły rewident powinien zdobyć wiedzę dotyczącą następujących zagadnień, które pomogą określić oczekiwania co do rodzaju wartości szacunkowych i zaplanowania procedur badania⁸⁷:

⁸³ Patrz KSRF 510, par. A6 i par. A7.

⁸⁴ Por. KSRF 501, par. 12 i KSRF 580, par. A10.

⁸⁵ Por. KSRF nr 1, pkt 45.

⁸⁶ Por. KSRF 540, par. 2 i par. A8.

⁸⁷ Por. KSRF 540, par. 8 i par. A12-A38.

- zasad określonych w mających zastosowanie ramowych założeniach sprawozdawczości finansowej dotyczących określenia wartości szacunkowych i ujawnień. Pomoże to biegłemu rewidentowi zbadać prawidłowość wyceny i ujęcia oraz przeprowadzić dyskusję z kierownictwem na temat odpowiedniego zastosowania tych zasad,
- sposobu rozpoznania przez kierownictwo takich transakcji, zdarzeń i warunków, które mogą mieć wpływ na powstanie nowych lub potrzebę skorygowania istniejących wartości szacunkowych,
- metodologii ustalania wartości szacunkowych przez kierownictwo oraz zrozumienia danych, na których opierają się te wartości. Obejmuje to zastosowanie odpowiednich zasad (polityki) rachunkowości, procesu ustalania wartości szacunkowych, przyjęte założenia i dane oraz modele szacowania i przeprowadzane kontrole.

W dokumentacji z badania dotyczącej oszacowań księgowych należy udokumentować proces badania, podstawy wyciągniętych wniosków, tak aby można było prześledzić tok rozumowania, ocenić dowody badania zebrane przez biegłego rewidenta i ewentualną stronniczość kierownictwa. Dokumentacja powinna zawierać analizę metodologii wyceny, ocenę szacunków, a jeżeli biegły rewident korzystał z wyników pracy eksperta, także powinno zostać to udokumentowane. Końcowym efektem badania tych zagadnień powinny być opisane wyciągnięte wnioski i ocena ich wpływu na sprawozdanie finansowe.

Późniejsze zdarzenia

Późniejsze zdarzenia to zdarzenia następujące między datą sprawozdań finansowych a datą sprawozdania biegłego rewidenta oraz fakty, o których biegły rewident dowiedział się po dacie sprawozdania biegłego rewidenta⁸⁸.

Badanie zdarzeń występujących po dacie sprawozdania finansowego jest bardzo trudne ze względu na to, że często nie są jeszcze ujęte w sprawozdaniu finansowym, więc trudniej je zidentyfikować. Biegły rewident powinien uzyskać wystarczające i odpowiednie dowody badania dla potwierdzenia rozpoznania zdarzeń, jakie nastąpiły pomiędzy dniem bilansowym a dniem zakończenia badania, które mogą wymagać skorygowania danych sprawozdania finansowego, względnie ujawnienia określonych informacji.

Zgodnie z KSRF nr 1 pkt 48 można rozróżnić 2 typy tych zdarzeń, które:

- dostarczają nowych informacji o stanie istniejącym na dzień bilansowy (typ a),
- wskazują na zmiany, jakie nastąpiły po dniu bilansowym (typ b).

Biegły rewident powinien przeprowadzić takie procedury badania, które pozwolą na zebranie odpowiednich i wystarczających dowodów badania w celu potwierdzenia, że wszystkie zdarzenia, jakie nastąpiły pomiędzy datą sprawozdania finansowego a datą wydania opinii i raportu zostały zidentyfikowane i przeanalizowane pod względem wpływu na sprawozdanie finansowe.

KSRF 560 opisuje możliwe do wykonania procedury badania, takie jak zapytania, inspekcja protokołów posiedzeń kierownictwa, organów nadzorczych i właścicieli, śródrocznych sprawozdań finansowych⁸⁹. Pozwoli to ocenić, które ze zdarzeń, w zależności od ich typu, mają wpływ na aktywa i pasywa sprawozdania finansowego (typ a), a które wymagają tylko ujawnienia w informacji dodatkowej (typ b).

Może się zdarzyć sytuacja, że biegły rewident dowie się o zdarzeniach istotnych dla sprawozdania finansowego po wydaniu opinii i raportu, a przed datą ich udostępnienia. Biegły rewident powinien omówić to zagadnienie z kierownictwem i ustalić, czy ma ono wpływ na sprawozdanie finansowe. W takim przypadku przeprowadza dodatkowe procedury badania obejmujące okres od daty wydania opinii i raportu do dnia wydania poprawki w opinii i raporcie lub wydania nowej opinii i raportu⁹⁰.

Informacje o zdarzeniach, jakie zaistniały po udostępnieniu sprawozdania finansowego użytkownikom, też powodują przeprowadzenie wyżej opisanych procedur, ale dodatkowo przy zmienionej lub nowej opinii i raporcie muszą być podjęte niezbędne działania w celu zapewnienia, aby każdy, kto otrzymał poprzednie sprawozdanie finansowe, został poinformowany o zmianie⁹¹. Taka informacja powinna się znaleźć w dokumentacji z badania.

Korzystanie z wyników pracy eksperta powołanego przez biegłego rewidenta⁹²

Zgodnie z KSRF 620 biegły rewident w trakcie badania sprawozdania finansowego, ze względu na istotne zagadnienia wymagające specjalistycznej wiedzy i doświadczenia z dziedziny innej niż rachunkowość i rewizja finansowa, może skorzystać z wyników pracy powołanego przez siebie eksperta w celu uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów. W zależności od tego, czy ekspert powołany przez biegłego rewidenta jest ekspertem wewnętrznym (partner lub członek zespołu badającego), czy zewnętrznym, muszą być przestrzegane zasady i procedury zapewnienia jakości.

⁸⁸ KSRF 560, par. 5e.

⁸⁹ Por. KSRF 560, par. 6-8 i par. A6-A10.

⁹⁰ Por. KSRF 560, par. 11-13 i par. A11-A16.

⁹¹ KSRF 560, par. 14-17 i par. A17-18.

⁹² Opracowano na podstawie KSRF 620.

W przypadku eksperta wewnętrznego, który ma obowiązek stosowania zasad i procedur zapewnienia jakości firmy audytorskiej, nie trzeba dodatkowo dokumentować oceny systemu jakości. W niektórych przypadkach ekspert zewnętrzny może podlegać wymogom firmy audytorskiej. Natomiast w przypadku eksperta zewnętrznego niepodlegającego wymogom zasad i procedur zapewnienia jakości firmy audytorskiej biegły rewident powinien udokumentować swoje prace dotyczące zbadania takiego systemu u eksperta.

Ze względu na wyłączną odpowiedzialność biegłego rewidenta za prace eksperta przy wydaniu opinii musi on ocenić, czy powołany przez niego ekspert posiada niezbędne do wykonania ekspertyzy odpowiednie kompetencje, umiejętności i obiektywizm oraz prawidłowo to udokumentować.

Informacje dotyczące kompetencji i umiejętności mogą pochodzić z różnych źródeł, takich jak: przeprowadzone rozmowy z ekspertem lub osobami, którym znana jest praca eksperta, standaryzacja pracy, specjalizacja, przynależność do organizacji branżowych, certyfikaty, publikacje. Zagrożenia obiektywizmu powołanego eksperta mogą wynikać z takich okoliczności jak czerpanie korzyści własnych, stronniczość, samoocena, zażyłość, zastraszenie, które biegły rewident powinien przeanalizować, ograniczyć poprzez zastosowanie zabezpieczeń lub wyeliminować. Biegły rewident ustala – najlepiej w formie pisemnej – rodzaj, zakres i cele wykonywanej usługi, jak również odpowiedzialność biegłego rewidenta i eksperta oraz formę sprawozdania z wykonania usługi.

Po wykonaniu usługi przez powołanego eksperta biegły rewident ocenia i dokumentuje, czy wyniki pracy odpowiadają jego celom poprzez ustalenie przydatności i racjonalności ustaleń lub wniosków, zbadanie ich spójności z innymi dowodami badania. Jeżeli ekspert opiera się na znaczących założeniach, danych źródłowych i zastosowanych metodach, biegły rewident powinien zweryfikować te informacje i metody, a także to, czy odpowiadają one założonym celom. Możliwe jest wtedy rozszerzenie prac wykonanych przez eksperta lub biegły rewident sam przeprowadza dodatkowe procedury odpowiednie do okoliczności.

Biegły rewident powinien w dokumentacji z badania ująć efekty pracy powołanego eksperta, przejrzeć jego dokumentację z wykonanej usługi, ewentualnie skierować dodatkowe zapytania dotyczące zagadnień, do których ma wątpliwości. Przy wydawaniu opinii, w zależności od jej rodzaju i regulacji prawnych, biegły rewident może się powołać na wyniki pracy eksperta, jednak musi zaznaczyć, że nie ogranicza to jego odpowiedzialności za wyrażoną opinię.

Dokumentowanie prac

Dokumentacja z badania powinna zawierać wystarczające i odpowiednie dowody badania potwierdzające wykonane prace i zbadane stwierdzenia, aby stanowiły podstawę wyciągniętych wniosków. Istnieje możliwość potwierdzenia jednym dowodem badania wielu stwierdzeń. Wymogi dotyczące dokumentacji z badania znajdują się w KSRF nr 1 (rozdz. IV), w KSRF 230, jak również w wielu innych paragrafach MSB.

Należy pamiętać, że zebrane dowody badania powinny umożliwić biegłemu rewidentowi, niebiorącemu udziału w badaniu, przesłedzenie jego przebiegu i znalezienie uzasadnienia dla wyrażonej opinii o badanym sprawozdaniu finansowym⁹³.

⁹³ Art. 65 ust. 6 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).

SPRAWOZDAWCZOŚĆ

SPRAWOZDAWCZOŚĆ

Ocena dowodów badania

Zgodnie z KSRF nr 1 pkt 30 biegły rewident dokonuje przeglądu i ocenia dowody badania w celu upewnienia się, czy są one wystarczające i odpowiednie do przedstawienia w opinii i raporcie miarodajnej oceny.

Przegląd analityczny

Po przeprowadzeniu wszystkich zaplanowanych procedur badania należy ocenić wyniki. Biegły rewident projektuje i przeprowadza na zakończenie badania procedury analityczne, które mają mu pomóc w sformułowaniu ogólnego wniosku, czy sprawozdanie finansowe jest spójne z jego wiedzą o jednostce⁹⁴. Celem końcowych procedur analitycznych jest identyfikacja nierozpoznanego wcześniej ryzyka wystąpienia istotnych zniekształceń, zapewnienie potwierdzenia wniosków sformułowanych w trakcie badania dotyczących poszczególnych składników sprawozdania finansowego, a także pomoc w sformułowaniu wniosków będących podstawą wyrażonej opinii⁹⁵. Mogą one być podobne do procedur analitycznych zastosowanych przy oszacowaniu ryzyka.

Ocena uzyskanych dowodów badania

Przy ocenie dowodów badania należy sprawdzić, czy poziomy istotności ustalone dla badania są odpowiednie i nie powinny być zmienione ze względu na rozpoznane zniekształcenia. Bardzo ważne jest też sprawdzenie, czy oszacowane ryzyko na poziomie stwierżeń nie powinno być zmodyfikowane, a jeżeli tak, to czy należy przeprowadzić dodatkowe procedury badania.

Ocena wpływu skorygowanych i nieskorygowanych zniekształceń na badanie pomoże we wskazaniu ewentualnego wpływu na niezidentyfikowane ryzyko znaczących słabości w kontroli wewnętrznej. Umożliwi to ocenę zaplanowanej strategii i planu badania oraz ich ewentualnej aktualizacji, co może pociągnąć za sobą przeprowadzenie dodatkowych procedur badania.

Podczas oceny uzyskanych dowodów badania biegły rewident musi ustalić, czy są one wystarczające i odpowiednie, co pozwoli na ograniczenie ryzyka istotnych zniekształceń do możliwego do zaakceptowania niskiego poziomu.

Ocena rozpoznanych zniekształceń

Wszystkie rozpoznane w trakcie badania zniekształcenia powinny zostać ocenione i pogrupowane w zależności od ich znaczenia. Są to nieprawidłowości rzeczywiste, związane z osądem i ekstrapolowane. Nie bierzemy tu oczywiście pod uwagę zniekształceń nieznaczących, zarówno pojedynczo, jak i łącznie, gdyż nie miałyby istotnego wpływu na sprawozdanie finansowe⁹⁶. W dokumentacji roboczej można je ująć w formie tabeli i rozważyć ich wpływ na poszczególne salda, całkowite aktywa obrotowe i zobowiązania, całkowite przychody i wydatki, a także na zysk netto. Następnie biegły rewident powinien omówić z kierownictwem rozpoznane zniekształcenia i przygotować listę korekt do ujęcia w sprawozdaniu finansowym.

Możliwe jest także ujęcie w korektach zniekształceń uznanych za istotne, nawet jeżeli są one niższe od istotności. Przykładami takich zniekształceń mogących mieć wpływ na sprawozdanie finansowe są między innymi:

- niezgodność z wymogami regulacyjnymi lub umownymi,
- niewłaściwe zastosowanie zasad (polityki) rachunkowości,
- ukrycie zmian zysków lub trendów,
- informacje o segmentach⁹⁷.

⁹⁴ KSRF 520, par. 6.

⁹⁵ Por. KSRF 520, par. 6 i par. A17-A19.

⁹⁶ Por. KSRF 450, par. 5 i par. A2-A3.

⁹⁷ Por. KSRF 450, par. A16.

SPRAWOZDAWCZOŚĆ

Pisemne oświadczenia kierownictwa

Kierownictwo jednostki jest zobowiązane (z reguły wynika to z zawartej umowy) do złożenia pisemnego oświadczenia⁹⁸, że jest świadome swojej odpowiedzialności za przygotowane sprawozdanie finansowe i kompletność informacji przekazanych biegłemu rewidentowi. Powinno ono zawierać potwierdzenie odpowiedzialności kierownictwa jednostki za model i wdrożenie kontroli wewnętrznej, jak również tego, że skutki nieskorygowanych zniekształceń rozpoznanych przez biegłego rewidenta w trakcie badania, zarówno łącznie, jak i każde z osobna, są nieistotne dla sprawozdania finansowego. Jeżeli kierownictwo jednostki odmawia podpisania oświadczenia, stanowi to ograniczenie zakresu badania, co skutkuje wydaniem opinii z zastrzeżeniem lub odstąpieniem od wyrażenia opinii.

Oświadczenia kierownictwa nie stanowią substytutu przeprowadzenia innych procedur badania i nie są jedynym dowodem dotyczącym znaczących zagadnień badania. Nie mają wpływu na rodzaj i zakres innych dowodów badania. Data oświadczenia kierownictwa powinna być możliwie najbliższa dacie wydania opinii i raportu, ale nie może być późniejsza.

Dokumentacja z badania

Na koniec badania biegły rewident lub inna osoba dokonująca kontroli jakości w firmie powinna dokonać przeglądu dokumentacji badania. Powinna ona być wystarczająca do tego, aby każdy inny doświadczony biegły rewident, niemający wcześniej powiązań z tym badaniem, zrozumiał rodzaj, rozłożenie w czasie i zakres przeprowadzonych procedur badania w celu spełnienia odnośnych wymogów, rezultaty przeprowadzonych procedur badania i uzyskane dowody badania oraz znaczące sprawy, jakie się pojawiły podczas badania⁹⁹. Można do tego wykorzystać listy kontrolne, które pomogą w usystematyzowaniu wykonanych prac, sprawdzeniu, czy wszystko zostało wykonane, odpowiednio opisane, wyciągnięto właściwe wnioski, aby osiągnąć cel badania.

Należy pamiętać, że dokumentacja robocza z badania powinna być skompletowana przed wydaniem opinii z badania. Po tej dacie możliwe są prace administracyjne niezwiązane ze zbieraniem dowodów badania i wyciąganiem wniosków. Polegają one na usuwaniu niepotrzebnych, powtarzających się dokumentów, sortowaniu, łączeniu, zamieszczaniu odnośników i wypełnianiu list kontrolnych powiązanych z procesem gromadzenia akt roboczych¹⁰⁰.

Opinia i raport

Ostatnim etapem w procesie badania jest wyrażenie opinii o badanym sprawozdaniu finansowym, czy zostało ono sporządzone we wszystkich istotnych aspektach zgodnie z wymagającymi zastosowania zasadami (polityką) rachunkowości. Wydając opinię, biegły rewident stwierdza, czy uzyskał wystarczającą pewność, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia, niezależnie od tego, czy jest ono spowodowane oszustwem lub błędem. Natomiast raport uzupełnia stwierdzenia zawarte w opinii i powinien wynikać z dowodów badania zebranych przez biegłego rewidenta podczas badania¹⁰¹.

Biegły rewident może wydać różne rodzaje opinii:

- opinię bez zastrzeżeń,
- opinię z zastrzeżeniem lub zastrzeżeniami,
- opinię negatywną,
- odmowę wyrażenia opinii.

Opinia bez zastrzeżeń lub opinia z zastrzeżeniem może dodatkowo zawierać uzupełniające objaśnienia, które nie powodują zmiany rodzaju wyrażanej opinii¹⁰². Przykłady różnych rodzajów opinii można znaleźć w załącznikach nr 2-7 do KSRF nr 1.

Data wyrażenia opinii obejmuje wpływ zdarzeń, jakie nastąpiły od dnia bilansowego do dnia wydania opinii i jest datą zakończenia badania.

⁹⁸ Opracowano na podstawie KSRF 580.

⁹⁹ Por. KSRF 230, par. 8.

¹⁰⁰ KSRF 230, par. A22.

¹⁰¹ KSRF nr 1, pkt 74.

¹⁰² KSRF nr 1, pkt 70.

Literatura

1. Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 364 z dnia 25 lutego 2004 r.
2. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 584 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2013 r., poz. 330 z późn. zm.).
4. Uchwała nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie krajowych standardów rewizji finansowej wraz z załącznikami.
5. MSKJ 1 wprowadzony uchwałą nr 2784/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r. w sprawie zasad wewnętrznej kontroli jakości w podmiocie uprawnionym do badania sprawozdań finansowych.
6. Uchwała nr 1378/32/2009 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 13 października 2009 r. w sprawie zasad wewnętrznej kontroli jakości podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych.
7. Międzynarodowe założenia koncepcyjne usług atestacyjnych. Załącznik nr 5 do uchwały nr 2783/52/2015 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 10 lutego 2015 r.
8. *Applying ISAs proportionately with the size and complexity of an entity*, „Rachunkowość” 8/2010, wkładka „Rachunkowość – Audytor” nr 3 (44).
9. Przewodnik stosowania Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej w badaniu małych i średnich jednostek, tomy I i II, III wydanie IFAC, Wydawnictwo KIBR 2013.

notatki

Centrum Edukacji Krajowej Izby Biegłych Rewidentów

al. Jana Pawła II 80

00-175 Warszawa

e-mail: ce@kibr.org.pl

tel. 22 637 31 04

fax 22 637 30 84

© Wszelkie prawa zastrzeżone CEK / KIBR

ce.kibr.org.pl

Ewa Sobińska

Biegły rewident, właściciel firmy audytorskiej AKONTO, biegły sądowy.

W ramach działalności audytorskiej uczestniczyła w badaniu wielu spółek, przekształcaniu sprawozdań według MSR/MSSF, badaniu planu połączeń i przekształceń, badaniu funduszy unijnych.

Prowadzi szkolenia w firmach z zakresu rachunkowości i MSR/MSSF, a także szkolenia obligatoryjne dla biegłych rewidentów.

Od 2011 roku jest zastępcą Rzecznika Dyscyplinarnego w Krajowej Radzie Biegłych Rewidentów, w obecnej kadencji jest członkiem Komisji ds. Standaryzacji Krajowej Rady Biegłych Rewidentów i skarbnikiem Regionalnego Oddziału KIBR w Warszawie. Była wieloletnim wizytatorem Krajowej Komisji Nadzoru.

Autorka artykułów i wypowiedzi dla „Gazety Prawnej”, wydawnictwa INFOR, Wolters Kluwer, Rachunkowość. Współtłumaczka przewodników IFAC dla KIBR oraz autorka książek dotyczących badania sprawozdań finansowych według MSB.

Justyna Beata Zakrzewska

Wykładowca, prowadzi szkolenia dla biegłych rewidentów na terenie całego kraju.

W latach 2009-2015 była wizytatorem Krajowej Komisji Nadzoru. Od 2013 roku jest wiceprzewodniczącą Rady ACCA w Polsce. W 2015 roku została członkiem Rady Regionalnego Oddziału KIBR w Warszawie oraz liderem Komisji ds. Wsparcia w Postępowaniu Dyscyplinarnym, a także członkiem Komisji ds. Szkoleń w KIBR.

Prowadzi autorskie warsztaty dla biegłych rewidentów „Przeprowadzanie i dokumentacja poszczególnych etapów badania sprawozdań finansowych według MSB”, na których uczestnicy zdobywają praktyczną wiedzę z zakresu sporządzania dokumentacji rewizyjnej.

Współtłumaczka publikacji „Przewodnik wdrażania kontroli, jakości w małych i średnich firmach audytorskich”, „Przewodnik stosowania MSB w badaniu małych i średnich jednostek”, „Przewodnik zarządzania w małych i średnich firmach audytorskich” oraz „Przewodnik przeprowadzania usług przeglądu”.

Współautorka publikacji KIBR „Badania małych i średnich jednostek według polskich standardów i MSRF” i „Ryzyka specyficzne dla wybranych branż”.

Recenzent: Antoni Kwasiborski

